

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA FONDULUI ETNIC AL CIVILIZAȚIEI SECOLELOR V—XIII ÎN JUMĂTATEA SUDICĂ A MOLDOVEI

de GHENUȚĂ COMAN

În definirea conținutului etnic al civilizației populației autohtone din perioada secolelor V—XIII, este necesară o corelare a tuturor categoriilor de informații de ordin istoric, arheologic, numismatic, lingvistic, etnografic etc.

Corelînd condițiile fizico-geografice¹, în contextul ariei de formare a poporului român, cu densitatea așezărilor arheologice din secolele V—XIII înțelegem statornicia și continuitatea de locuire a unei populații care și-a păstrat cu dirzenie vechile lor vetre de obști satești, manifestînd conservatorism în tradiții și receptivitate față de înflorirea civilizației romană și apoi bizantină.

Este necesar de subliniat faptul că, prin investigația arheologică din ultima vreme s-a acumulat un mare volum de cunoștințe deosebit de importante².

- 1 Ion Gugiuman, *Depresiunea Huși*, București, 1959; Ion Gugiuman, V. Circotă și V. Băican, *Județul Vaslui*, București, 1973; P. Poghirce, *Satul în colinele Tutovei*, București, 1972.
- 2 M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Bold și Marin Dinu, *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc, I, Valea Birladului superior de la izvoare și jînă la Buhăiești*, în *AȘU, Iași*, tom. I, 1—2, 1955, p. 1 și urm.; idem, partea II, *Subregiunea Stemnic-Racova și Valea Birladului între Buhăiești și Vaslui*, în *ASU, Iași*, tom IV, 1958, p. 1-30; M. Petrescu-Dîmbovița și Emilia Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești-Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 47 și urm.; Dan Gh. Teodor și Ghenuță Coman, *săpături Vădeni*, 1966; idem, *săpături Epurenii*, 1967—1969; idem, *săpături Dodești*, 1967—1974; Dan Gh. Teodor, *Șantierul arheologic Cordeni (Vinești)*, în *Materiale*, IX, 1971, p. 325-326; Ghenuță Coman, *Cercetări arheologice cu privire la secolele V—XI în sudul Moldovei (Stepa colinară Horincea-Elan-Prut)*, în *ArhMold.*, 1969, p. 277-315; idem, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V—XI*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 287-314; idem, *Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V—XIII*, în *MemAntip*, III, 1971, p. 479 și urm.; Victor Spinei, *Săpături de salvare la Oltenesti*, în *Carpica*, 1972, p. 133 și urm.; idem, *săpături Birlălești*, 1977—1978; N. Ciucă, V. Palade și Ghenuță Coman, *Bordeie de tip protodridu de la Bogdănești-Fălcu*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 469 și urm.; V. Palade și Ghenuță Coman, *săpături Zorleni*, 1964; idem, *săpături cartierul Munteni-Birlad (Simila)*, 1964.

În funcție de rezultatele investigațiilor arheologice, numismatice etc., ne vom opri asupra următoarelor aspecte : I, evoluția demografică, II, cultura materială, III, organizarea social-economică ; IV, elemente de cult ; V, unele observații de ordin istoric.

I. În ceea ce privește *evoluția demografică* investigațiile arheologice oferă elemente asupra densității de locuire, asupra grupării și concentrărilor de așezări, asupra statorniciei și continuității de viață pe aceleași locuri etc.

Numai pe teritoriul județului Vaslui au fost repertoriate și cartate pentru această perioadă un număr de 608 stațiuni (puncte) arheologice, grupate în 176 de localități³. Apoi, din cele 176 de localități în 31 există continuitate de locuire din secolul al IV-lea e.n. până în secolul al XI-lea, iar în 54 de localități sînt resturi sigure de locuire din secolele II—III e.n. până în secolul al XI-lea (în unele pînă astăzi), cînd satul începe să apară nominalizat în documente, ceea ce conferă populației autohtone caracterul statorniciei și al continuității de locuire.

Statistica așezărilor arheologice (toate deschise) de-a lungul secolelor IV—XIII pare să demonstreze, pe de o parte, efectele produse de perturbarea migratorilor (mai ales huni și slavi), iar pe de alta (secolele VIII—XI), relativa liniște, „renaștere“ economică și, implicit, o adevărată „explozie“ demografică.

Elementele de civilizație materială și spirituală descoperite în așezările acestei zone atestă permanent o populație sedentară care, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice, își continuă îndeletnicirile (uneori printr-o continuitate mobilă) de agricultori, crescători de animale și meșteșugari, păstrînd (firește, mai anevoios) legăturile tradiționale cu lumea de la Dunărea de Jos. Această civilizație materială și spirituală, așa cum se va arăta mai departe, cu suportul de bază geto-dacic, are un caracter romanic, conturînd, pregnant, trăsăturile populației românești.

Tot arheologic, din contextul acestei civilizații materiale și spirituale (în care nu există așezări slave pure), se disting unele elemente pentru sfîrșitul secolului al VI-lea și pînă în secolul al VIII-lea, cînd poporul român era deja încheiat, care atestă prezența unor grupuri etnice slave, elemente care se pierd către sfîrșitul secolului al VIII-lea (ceramică lucrată cu mîna, unele podoabe, etc.), ca urmare a asimilării lor de către populația românească.

Dintr-o privire atentă asupra concentrărilor de așezări arheologice din secolele VIII—XIII, pe anumite văi „preferabile“ (Bîrlad, Elan, Hôrincea, Lohan etc.) sau în microdepresiuni și răscruci de drumuri (Bîrlad, Vaslui, Huși, Negrești, Murgeni, Epureni, Dodești, Arsura, Grumezoaia, Chircești, Costești, Fălcium, Drăgești, Avrămești etc.), care oferă condiții optime de viață, se poate deduce că sporul demografic are ca efect înțărirea unor forme de organizare social-politice, creindu-se, astfel, și con-

³ Numai în județul Vaslui, din perioada secolelor V—XIII, au fost cartate 608 așezări și anume : din secolele IV—V—VI = 111 ; din secolele VI—VII = 68 ; din secolele VIII—IV = 177 ; din secolele X—XI = 167 ; din secolele XII—XIII = 85 ; la acestea se adaugă așezările din restul regiunii.

diții de apărare individuală, colectivă (internă) și externă. Ne referim la obștile sătești, uniunile de obști sau forme de organizare prestatală, asupra cărora vom reveni mai departe.

Așadar, evoluția ascendentă a sporului demografic este organic legată de dezvoltarea economică surprinsă în așezările de epocă, de liniștea și stabilitatea de locuire, de prezența Bizanțului în sudul Moldovei, ca și de spiritul de autoconservare și de apărare comună în contextul unor puternice obști sătești. Reținem și faptul că sporul demografic și dezvoltarea economică sînt legate, printr-o tehnologie mai evoluată a plugului și a prelucrării fierului și alte meșteșuguri, precum și prin relațiile de schimb cu lumea de la Dunărea de Jos.

II. CULTURA MATERIALĂ

1. *Așezări, locuințe, anexe.* Din cartografierea așezărilor județului Vaslui (dealtfel, ca pretutindeni) din secolele IV—XIII rezultă că acestea erau de tipul siliștilor și ocupau poziții joase, boturi de dealuri, izvoare și puncte de confluență.

Tipul de locuință nu diferă prea mult de la o etapă la alta. Se întilnesc locuințe adîncite de tip bordei, semiadîncite și de suprafață. În unele așezări din secolele VIII—XI, mai atent cercetate, se observă că locuințele sînt grupate în „pilcuri” sau sînt ordonate în șiruri aliniate. Se pare că este vorba de formarea satelor arhaice de tip adunat (Murgeni, Vetrișoara, Costești, Dodești, Roșiești etc.) caracterizate prin deplină stabilitate⁴.

În contextul așezărilor și locuințelor se află diferite instalații pentru foc, bine cunoscute, constînd din vetre, pietrare, cuptoare pentru copt etc., fie instalate în incinta locuințelor, fie în afara lor⁵. De asemenea, în contextul așezărilor și, uneori, a locuințelor, s-au descoperit gropi de provizii, arse sau nearse, uneori de mare capacitate⁶. Tot ca anexe ale locuințelor trebuie amintite și descoperirea a numeroase rîșnițe de piatră, de formă circulară, romane la origine, pentru măcinatul cerealelor⁷.

4 Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în SCIV, 19, 1968, 2, p. 232-234; idem. *Natives and Slavs in the east-carpathian region of Romania in the 6th — 10th centuries, in Relations between the autochthonous populations and the migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 167-168; Ioan Mitrea, *Contribuții la cunoașterea populației locale dintre Carpați și Siret în secolele V—VI*, în *Mem.Antiq.*, 11, 1970, p. 345 și urm.; N. Ciucă, V. Palade și Ghenuță Coman, op. cit., p. 469 și urm.

5 Ghenuță Coman, *Instalații pentru foc în așezările culturii Dridu în sudul Moldovei, în Danubius*, IV, 1970, Galați, p. 161-164; Ioan Mitrea și V. Nămoșanu, *Cercetări arheologice în așezarea de la Cîmpineanca, în SCȘ*, Bacău, 1974, p. 65-66; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978, p. 16-18, 74-75, 105-106; în continuare, aiciastă lucrare se va cita; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...*

6 Dan Gh. Teodor, *Descoperiri arheologice în Moldova referitoare la agricultura din secolele VI—XI*, în *Terra Nostra*, III, 1973, p. 228-229; vezi și bibliografia respectivă; idem, *Teritoriul...* p. 18, 75, 106-107

7 Ibidem.

2. *Agricultura*. În concordanță cu evoluția istorică a populației autohtone, cu mediul geografic prielnic, cu principalele ocupații tradiționale, există o corelație cauzală, organică, axată pe un sistem economic agricol, care presupune stabilitate și continuitate. Legat, mai întâi, de cultura cerealelor, s-a demonstrat arheologic că este o veche și importantă îndeletnicire pe care au perpetuat-o daco-geto-romanii, fapt oglindit și în terminologia fundamentală care este *latină*, fie că se referă la cereale (sau alte plante), fie că se referă la tehnica agricolă⁸.

Însăși denumirea de bază a utilajului pentru arat purta numele de *aratru*, păstrat și astăzi în unele părți din Transilvania⁹ și în folclorul din nordul Moldovei¹⁰, iar noțiunea de *plug* era cunoscută populației daco-romane, de la care a pătruns la populațiile slave și germane¹¹.

Un alt exemplu de pe fundalul agricol, ca îndeletnicire statornică, este viticultura care s-a practicat de la daco-romani pînă astăzi. Și aici, terminologia cu privire la plantă, la însușirile ei, la muncile și obiectele de legătură sînt, de asemenea, latine¹².

Apoi, datele arheologice, istorice, etnografice, obiceiurile străvechi etc., dovedesc originea milenară a viticulturii, practică fără întreruperi și bine se apreciază că „vinul este apanajul popoarelor stabile și civilizate”¹³.

Din evoluția civilizației agricole sînt vestigii (mai vechi și inedite) care pun în lumină aspecte de viață deosebit de importante. Astfel, într-o serie de așezări, în gropi anume construite sau în oale de lut ars s-au descoperit resturi carbonizate de grâu, mei, orz, bob etc., printre care se numără : Dodești, Sărățeni, Roșiești etc.

Date prețioase cu privire la tehnica agricolă ni le oferă varietatea de piese din fier, dintre care amintim, mai întâi, brăzdarele de plug. Din secolele IV—VI s-a descoperit unul la Fedești — „Cetățuia”, de tip celtic¹⁴ (fig. 2/9), altul de tip romanice la Giurcani — „Argeaua” (fig. 1/4), cu analogii la Bratei (cimitirul nr. 1)¹⁵, la Ploiești-Triaș¹⁶ etc. Din

8 C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, București, 1973, p. 96-100; V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII^e siècle*, București, 1975, p. 43, 145, 228, 267.

9 N. Al. Rădulescu, I. Velea și N. Petrescu, *Geografia agriculturii României*, București, 1968, p. 39.

10 Prof. Ilarion Hurjui din Rădăuți ne-a relatat că în folclorul Moldovei de nord se păstrează termenul de *aratru* sub forma : „Ce-i mai bun ca boul bun, la aratru cînd îl pun”.

11 V. Neamțu, *op. cit.*, p. 145.

12 N. Al. Mironescu, *Cu privire la istoricul viticulturii tradiționale românești*, în *Apulum*, VII, 1969, p. 489; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 97; I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970, p. 102-126.

13 N. Al. Mironescu, *op. cit.*, p. 490.

14 V. Neamțu, *Aratru fără plaz...* în *Mem. Antiq.*, 1970, p. 432 și nota 5; de precizat că brăzdarul a fost descoperit de noi, la „Tuscani”, corect Țuțcani, ci la Fedești în punctul „Cetățuia”.

15 Ligia Birzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul nr. 1 Bratei)*, București, 1973, p. 55-56.

16 V. Canarache, *Unelte agricole pe teritoriul R.P.R. în epoca veche*, în *SCIV*, 2, 1950, p. 83 și urm., fig. 14/1; 18.

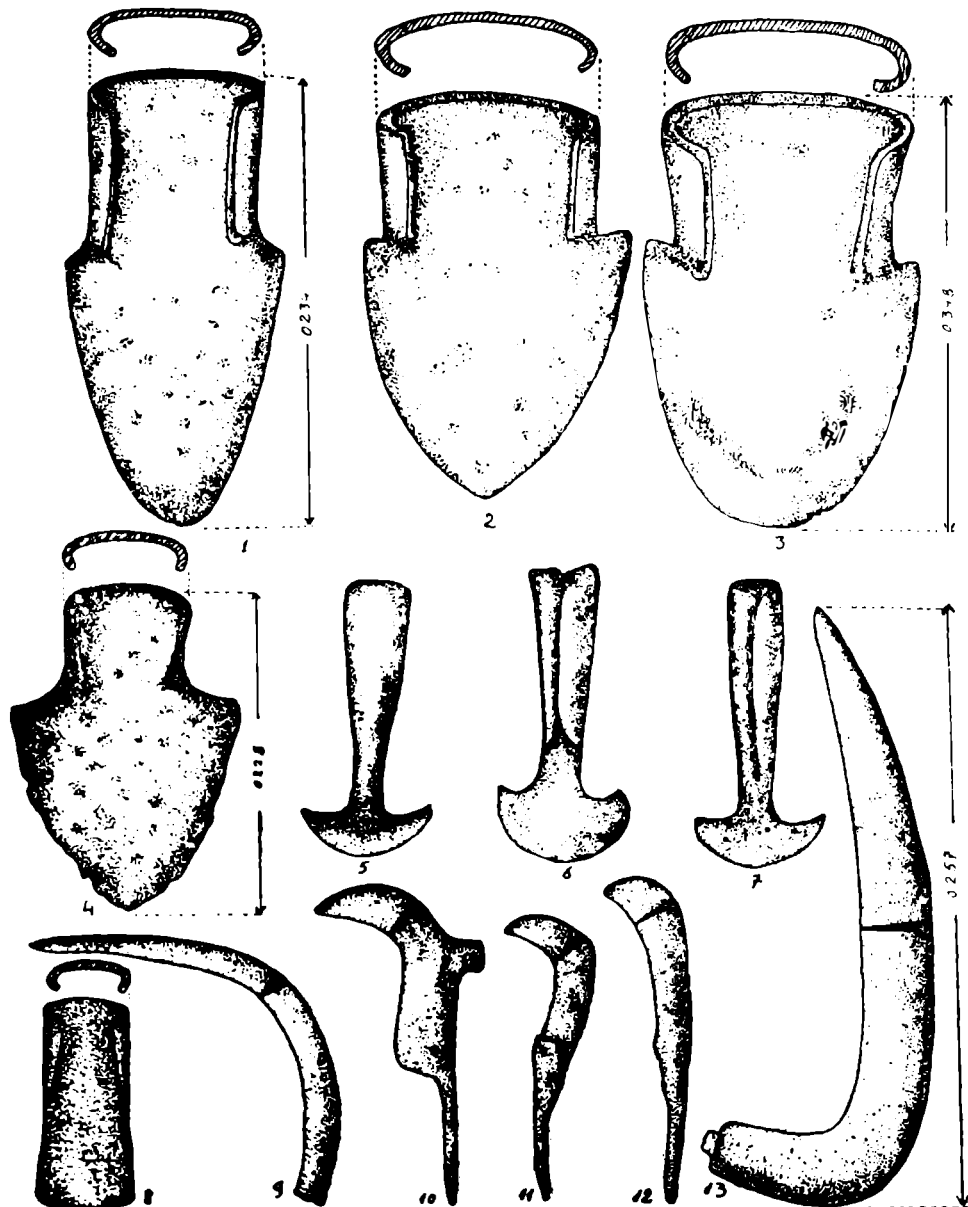
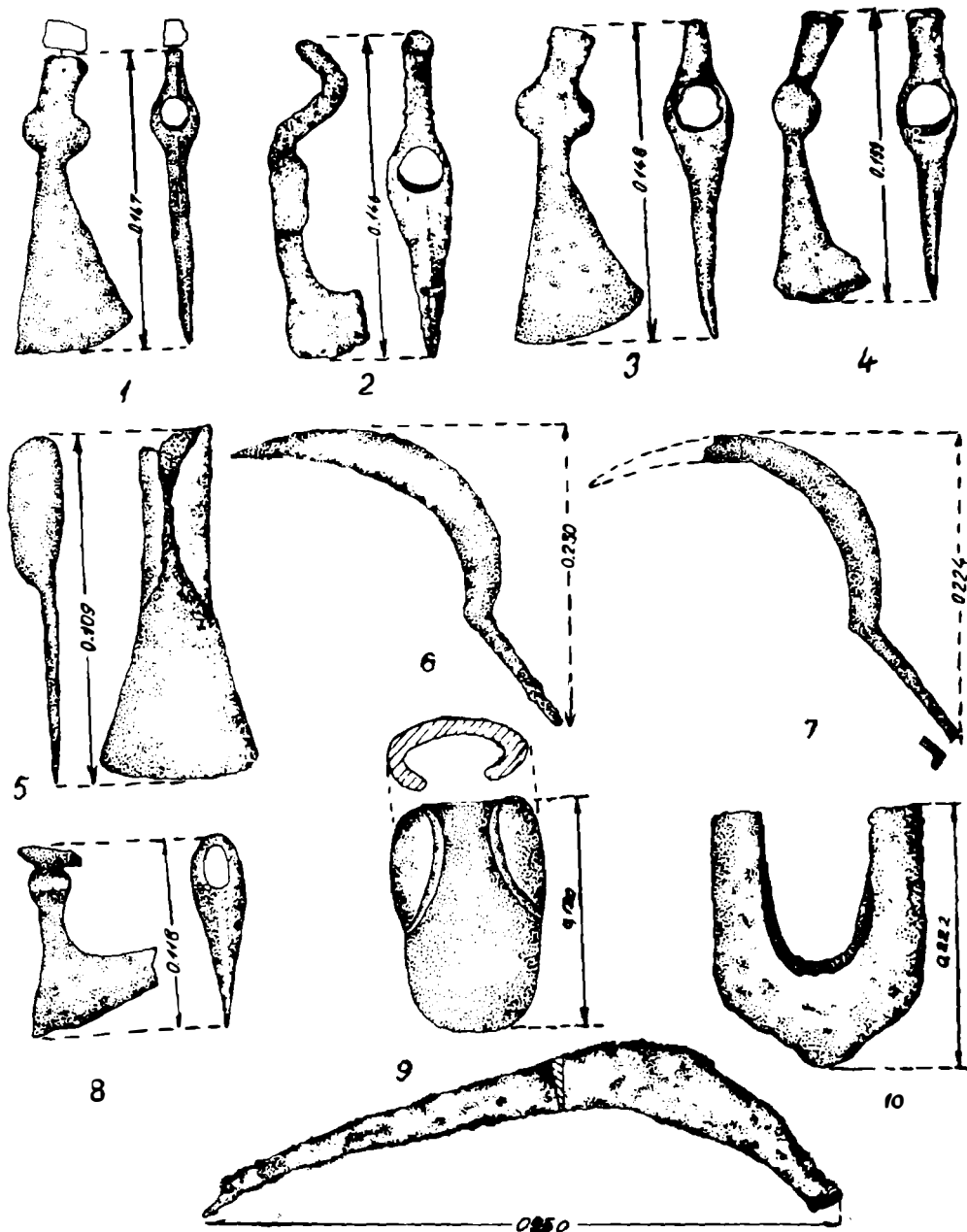


Fig. 1 — Unelte din fier : 1, Pogonești ; 2, Minăstirea ; 3, Grumezoaia ; 4, Giurcani ; 5, 9, 11, Dodești ; 6, Floreni—Murgeni ; 7, Averești ; 8, Birlălești ; 10, Dumcești ; 12, Fedești ; 13, Tupilați.



secolele VIII—IX s-a descoperit unul la Pogonești — „La Vernescu“, tot de tip romanic (fig. 1/1), cu unele analogii la Răcari — Dolj¹⁷, iar din secolele X—XI unul s-a găsit la Grumezoaia (fig. 1/3), apropiat de unele tipuri de la Dragosloveni — Vrancea¹⁸, ca și cu unele brăzdare descoperite în Cehoslovacia la Cajary și Cechůvsky, numai că acestea au un început de asimetrie și sînt datate în secolul al IX—lea¹⁹. Un alt brăzdar este cel descoperit la Minăstirea (fig. 1/2), romanic, dar cu un început de asimetrie²⁰.

Alte unelte implicate în procesul culturii cerealelor, viticulturii, pomiculturii, grădinăritului etc., sînt oticurile (fig. 1/5—7), cuțitele de plug²¹, secerile (fig. 2/6—7, 11 ; 1/9), coasele (fig. 1/13), cosoarele (fig. 1/10—12), săpăligile (fig. 1/8 ; 2/5), ramele de hîrleț (fig. 2/10) etc. Tot aici pot fi amintite și securile utilizate, fie în pomicultură, fie pentru curățirea (defrișarea) terenului pentru culturi, securi care au o largă circulație în perioada de care ne ocupăm, ca și după aceea (fig. 2/1—4, 8 ; 3/1—5).

Se poate aprecia că descoperirea acestor vestigii atestă practicarea unei agriculturi evolute, cu rădăcini adînci în fondul etnic traco-dacogetic cu care s-a împletit civilizația romanică, fapt ce rezultă nu numai din tehnica agricolă, ci și din tehnologia agrară latino-fonă.

3. *Meșteșuguri*: a. *prelucrarea fierului*. Strîns legat de făurirea uneltelor din fier destinate agriculturii și de creșterea suprafețelor de cultură a plantelor stă găsirea unor soluții tehnice în prelucrarea acestui metal care să ducă la creșterea volumului de cereale necesare unei populații mereu în creștere și, poate, și pentru „comercializare“.

Prezența în numeroase așezări a zgurei de fier, a lupelor de fier, a numeroaselor unelte (fig. 4 1—18, unele amintite mai sus) și arme (fig. 5/1—12), a creuzetelor pentru turnat metalul, a gresiiilor pentru ascuțit, dar mai cu seamă a cuptoarelor pentru redus minereul, sînt tot atîtea dovezi care atestă o îndeletnicire a unei societăți stabile și evolute. Din toate acestea reținem cu precădere, cuptoarele pentru redus mine-reul de fier descoperite la Fedești și Horga²², Birlad-Prodana²³, Dodești²⁴ care, prin tehnica construcției lor, ca și a tehnologiei reducerii mine-reului, amintesc tradiția daco-romană²⁵.

17 Ibidem, p. 99, fig. 13.

18 M. Comșa și Gh. Constantinescu, *Depozitul de unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Dragosloveni*, în SCIV, 20, 1969, 3, p. 429, fig. 3/4—10.

19 Jaroslav Kudrnáň, *Cîteva date noi despre agricultura la slavi*, în *ArhMold*, I, 1961, p. 225, fig. 1/1, 3.

20 Ghență Coman, *op. cit.*, în SCIV, 20, 1969, p. 2291, fig. 16/16.

21 Piesa și un cuțit de plug se află în păstrarea școlii generale din Pogonești, comuna Ivești, prof. S. Cosma.

22 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, IV, 1970, p. 167-168.

23 *Istoria României*, vol. II, ed. 1964, p. 60-61 ; vezi și SCIV, 1961, I, p. 142.

24 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Relations between the autochthonous populations and the migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 166.

25 Șt. Olteanu, *Realități demografice pe teritoriul Transilvaniei în secolele VIII—X*, în „*Revista de istorie*“, 28, 1975, 12, p. 1844-1846 ; N. Maghiar, Șt. Olteanu, *Istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 107 și nota 26.

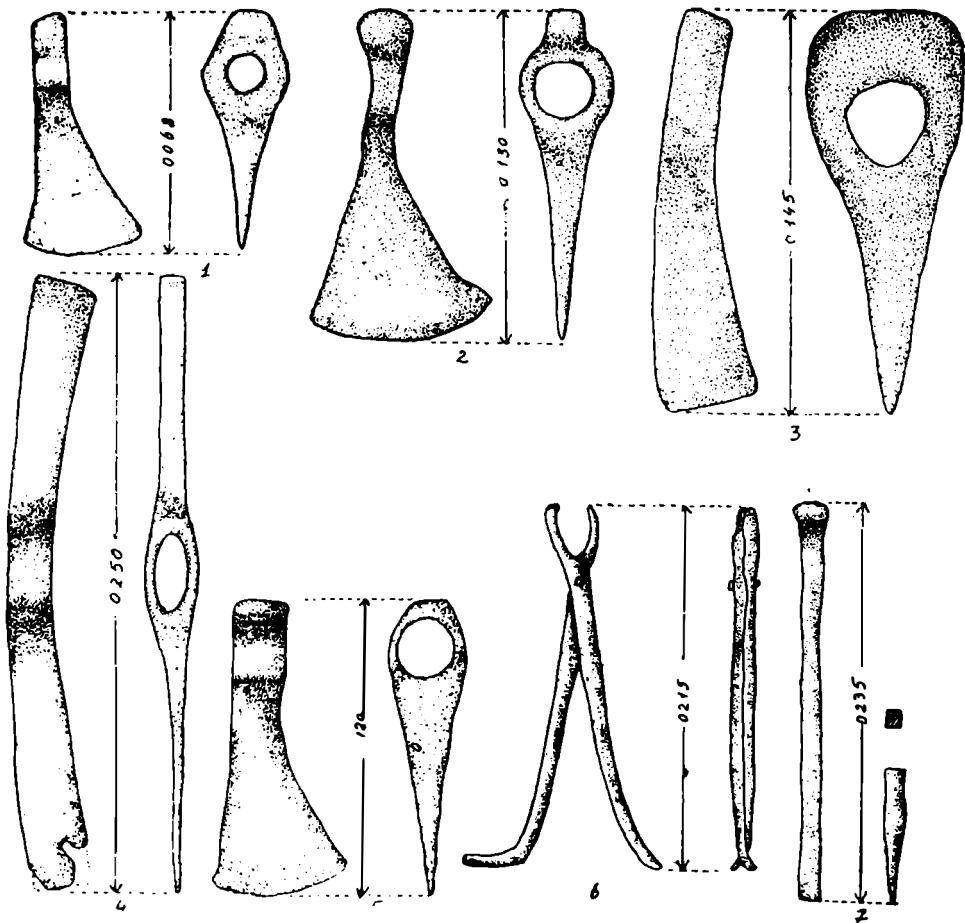


Fig. 3 — Unelte din fier : 1, 2, Pîhnești ; 3, 5, Fedești ; 4, Averești ; 6, Giurcani-
<http://www.cimec.ro> ; <http://www.banc.ro>

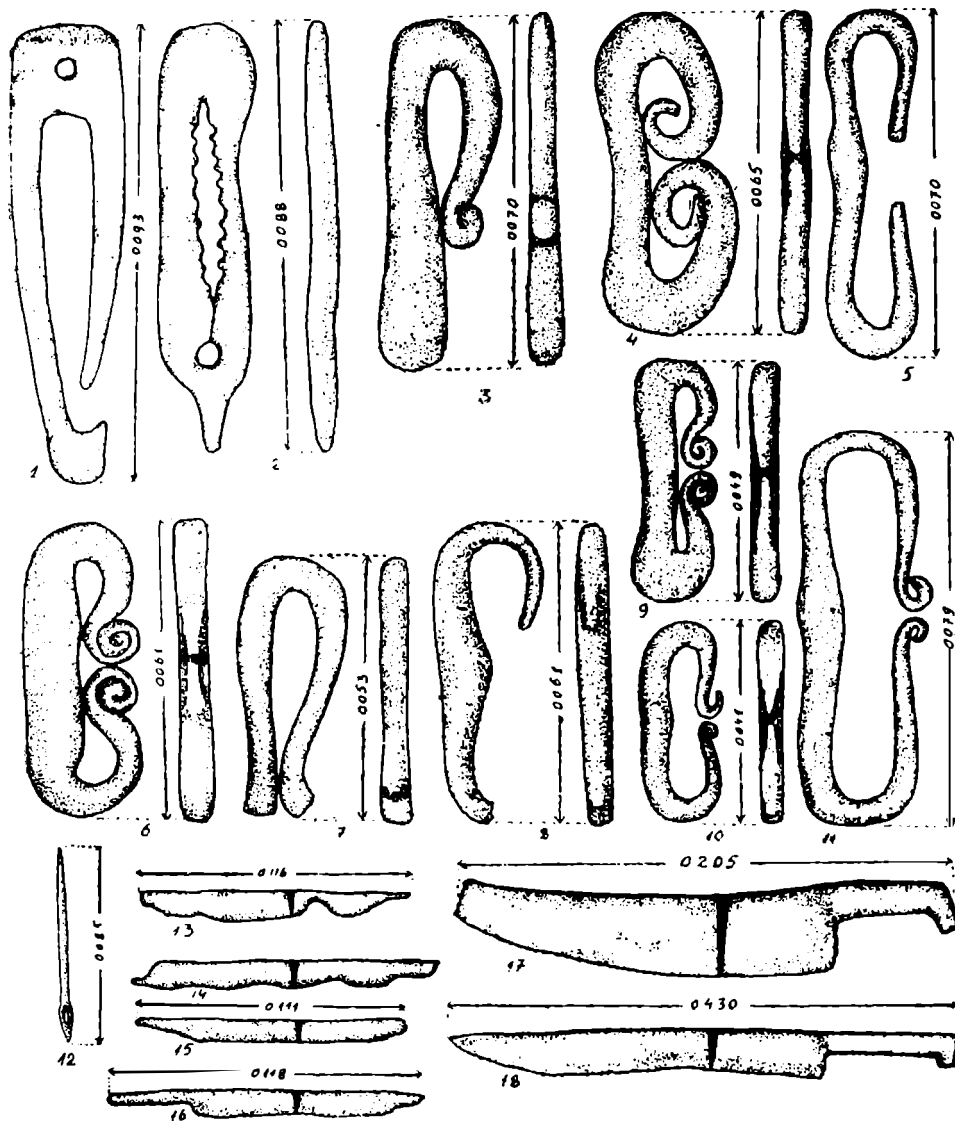


Fig. 4 — Unelte din fier : 1, Tăcuta ; 2, 6-8, 15, 17, Giurcani ; 3, Mălușteni ; 4-5, 9-11, Murgeni ; 12, Dodești ; 13, Epureni ; 14, Codreni ; 16, Mălușteni-Leaua ; 18, Șuletea.

Cit privește proveniența minereului folosit în zona aceasta, sursa principală o constituiau lentilele feruginoase de origine sedimentar-aluvionară sau lentilele de siderit din cretacicul inferior din zona flișului Carpaților Orientali ²⁶.

b. *Olăritul* constituie o altă îndeletnicire cu caracter stabil și, bine-înțeles, și o altă componentă în definirea caracterului etnic al populației autohtone.

Pornind de la ceramica secolelor II—III și IV din contextul civilizației provincial-romanice, este deosebit de important de reținut faptul că odată cu năvala hunică și părăsirea teritoriilor nord-dunărene de către goți, aceasta nu-și încetează existența ²⁷, ci din contra, componenta locală geto-dacică și romanică a acestei ceramici se conturează mai bine, în timp ce unele elemente considerate de factură gotică dispar treptat din conținutul ei ²⁸. Se apreciază creșterea ponderii vaselor lucrate cu mina, folosindu-se ca liante nisipul, microprundișul și cioburile pisate, dând vaselor un aspect zgrunțuros. Păstrându-se formele generale, se simplifică unele elemente : fundul devine plat și cu urme de tăiere cu sfoara ; pereții au valuri în interior, iar marginea interioară este șanțuită. Tipuri de asemenea factură (borcane, străchini, castronașe, vase de provizii ș.a.) s-au descoperit la Dodești ²⁹, Murgeni (fig. 6/4), Rînzești (fig. 6/6), Șuletea (fig. 6/9), Negrești (fig. 6/13) ³⁰ etc. cu analogii la Iași — Fabrica de cărămizi ³¹, Mănoaia-Costișa ³² etc.

26 St. Olteanu, *Cercetări cu privire la producția minieră din Moldova și Țara Românească din secolele X—XVII*, în „Studii”, 5, 1966.

27 *Istoria României*, I, 1960, p. 694. capitol redactat de Ion Nestor ; *Istoria poporului român*, 1970, p. 99, sub redacția Andrei Oțetea, capitol redactat de Ion Nestor ; Ion Nestor, *Arheologia perioadei de trecere la feudalism pe teritoriul R.P.R.*, în „Studii”, XV, 1962, 6, p. 1431 ; idem, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în *RRH*, III, 1964, 3, p. 399 și urm. ; idem, *Continuitate în istoria formării poporului român. Reflecții pe marginea noilor date arheologice*, în „Magazin istoric”, III, 1969, 5, p. 3 și urm. ; Ligia Birzu, *Contribuția arheologiei la cunoașterea perioadei hunice la Dunărea de Jos*, în *AUB, Istorică*, 20. an. X, 1961, p. 13-24 ; Eugenia Zaharia, *Données sur l'archéologie des IV^e—XI^e siècles sur le territoire de la Roumanie. La culture de Bratei et la culture Dridu*, în *Dacia, N.S.*, XV, 1971, p. 269 și urm. ; Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și Ioan Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale în secolele V—VI*, în *Carpica* I, 1968, p. 233 și urm. ; Ion Ioniță, *Unele probleme privind populația autohtonă din Moldova în secolele II—V e.n.*, în *Crisia*, II, 1972, p. 196 și urm. ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...* 29-33 ; Eugenia Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII, Cimitirul nr. 2 de la Bratei*, București, 1977, p. 102 : în continuare această lucrare se va cita : Eugenia Zaharia, *Populația românească...*

28 Dan Gh. Teodor, *Apartenența etnică a culturii Dridu*, în *CercIst*, Iași, 1973, p. 135 ; idem, *op. cit.*, p. 29-33, în *Teritoriul...* Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 102. în *Populația românească...*

29 Dan Gh. Teodor și Ghenuță Coman, săpături 1967—1974.

30 Cercetări Ghenuță Coman, 1975.

31 Ion Ioniță, *Așezarea de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov de la Iași — Fabrica de cărămizi*, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 302.

32 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și Ioan Mitrea, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 233.

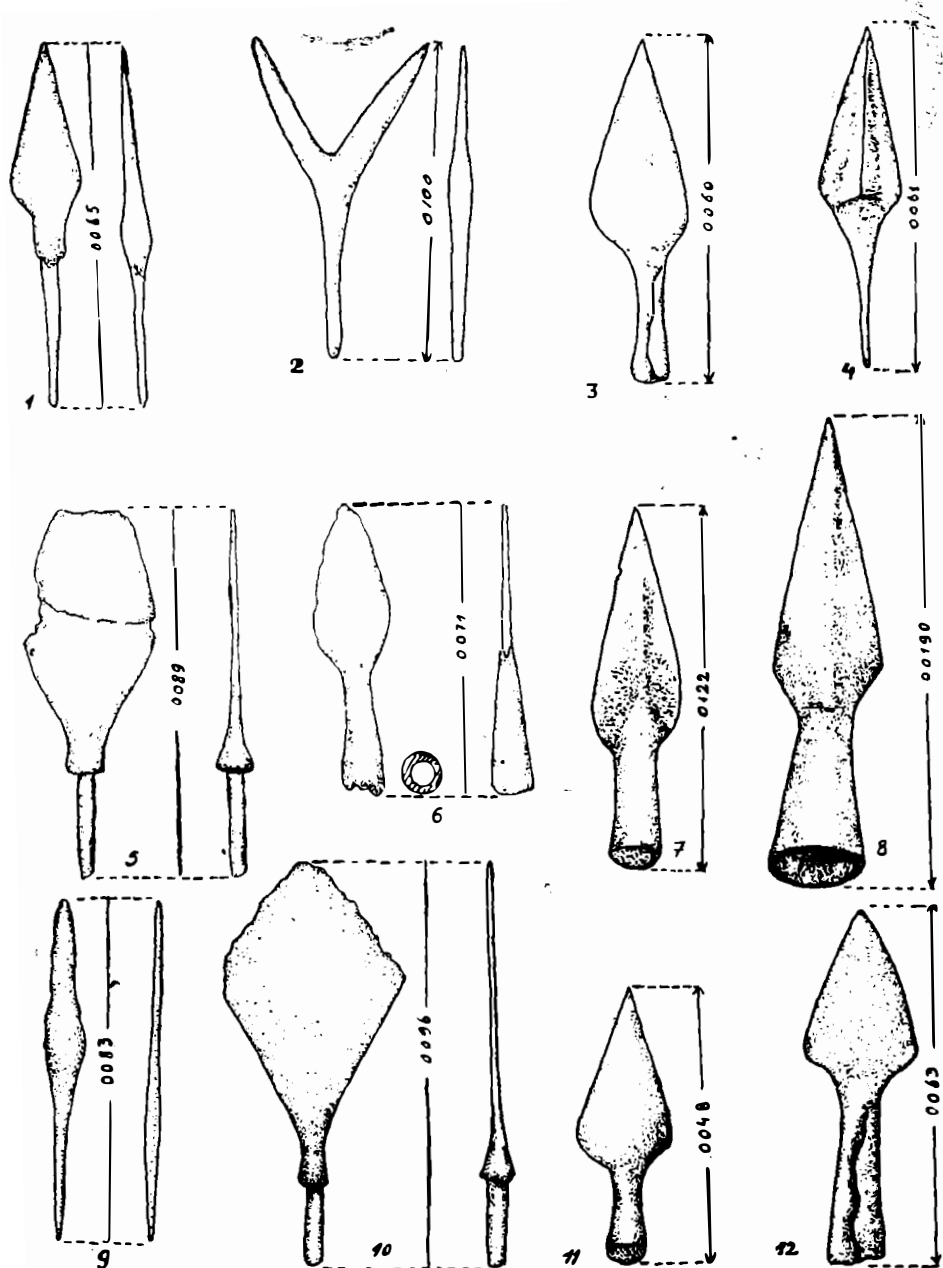


Fig. 5 — Virfuri de săgeți și de sulițe din fier : 1, Codreni ; 2, Dodești ; 3, Epureni-gară ; 4, 8, 11-12, Murgeni ; 5, Minzătești ; 6, Epureni-sat ; 7, Bîrlălești ; 9, Bursuci ; 10, Comănești.

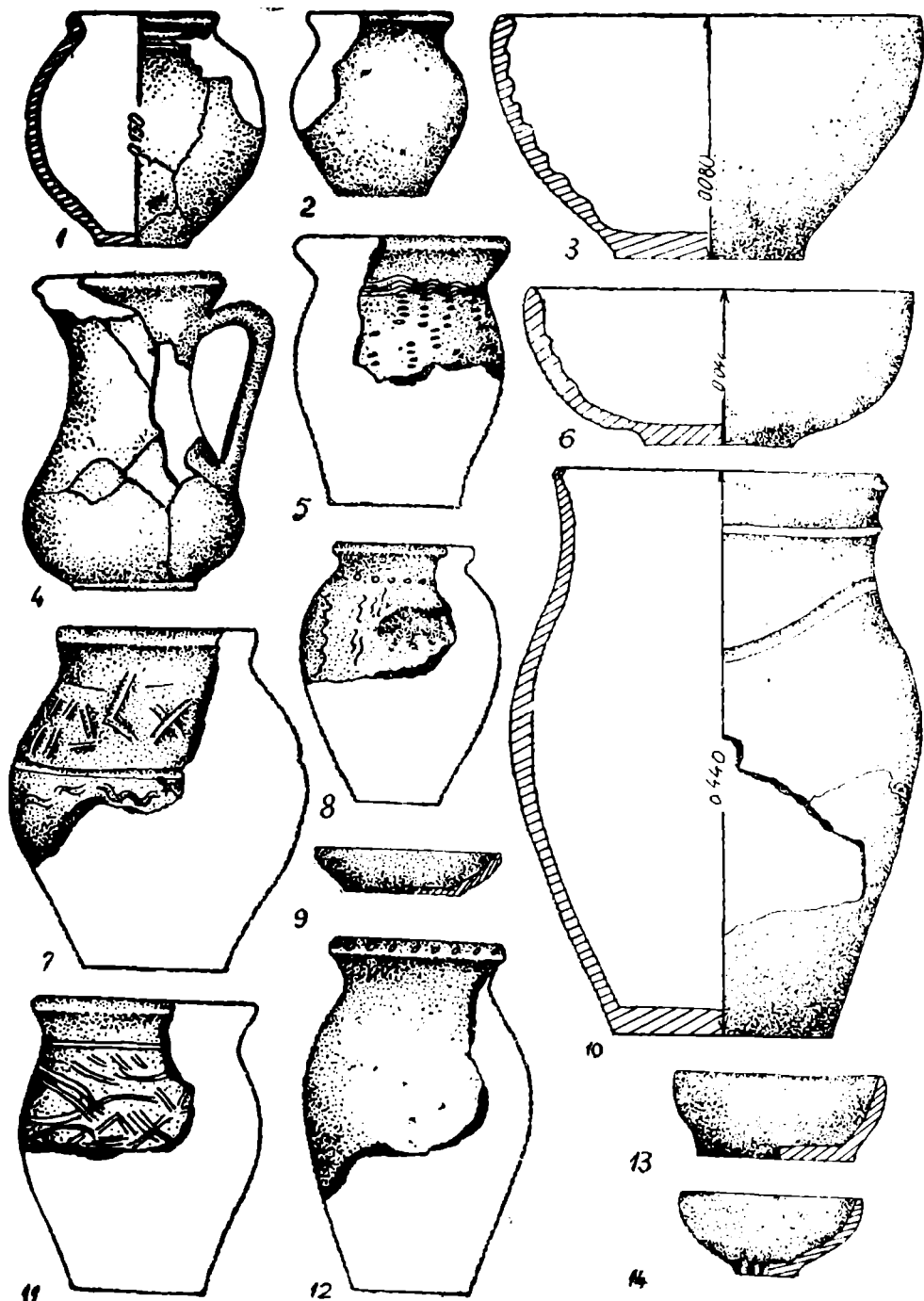


Fig. 6 — Ceramică din secolele V—VIII: 1-3, Vaslui; 4-5, 7, 11-12, Murgeni; 6, Rînzești; 8, Vetrișoia-Pojorâni; 9, Șuletea; 10, Fedești; 13, Negrești; 14, Dodești.

În contextul acestui aspect apar și inscripții latine : astfel, pe un fragment de amforă descoperit la Murgeni — „Ilișoia“, se află incizat „vin“ (și jumătate din litera „C“ chiar pe marginea unde este rupt, putând fi interpretat ca „vince“, „vinco“, sau „vinctentia“³³.

Corespunzător etapei cuprinsă între sfârșitul dominației hunice și așezarea primelor grupuri de slavi (454-560), ceramica continuă trăsăturile etapei precedente în contextul faciesului cultural denumit Costișa-Botoșana³⁴, având analogii perfecte cu ceramica Ipotești-Cîndești³⁵, pentru Muntenia și Oltenia și Bratei-Morești³⁶, pentru Transilvania, într-un proces de unitate culturală. Astfel, ceramica zgrunțuroasă devine preponderentă³⁷ (Vaslui, fig. 6/1—3 ; Dodești, fig. 7/7 ; Bursuci, fig. 7/1 etc.), în detrimentul ceramicii fine-cenușii, din care se întâlnesc vase-borcan de mărimi potrivite, dar și acestea au oarecari tendințe de „arhaizare“, în sensul că se pune mai mult nisip în amestec, în timp ce decorul este executat mai neglijent (Mălușteni — „Leaua“, Bîrlălești³⁸, Dodești, fig. 7/7 etc.).

Ceramica lucrată cu mîna păstrează și ea aceleași forme, constînd din borcane, castronașe, tipsii etc. Pe unele vase de veche tradiție dacică apar incizate cruci, ca simboluri creștine, ceea ce denotă că în această etapă creștinismul, în contextul procesului romanizării, era însușit, în general, de către populația autohtonă³⁹.

Datorită conținutului roman al culturii materiale de tip Costișa-Botoșana, aceasta a fost definită ca o grupă răsăriteană a culturii de tip Bratei, fiind proprie populației autohtone din Moldova⁴⁰.

Etnic, deci, se poate vorbi de o populație daco-romană, latino-fonă sau chiar romanică înaintea pătrunderii slavilor. În acest sens, datorită caracterului romanic al civilizației din secolele IV—VI de pe teritoriul

33 Descoperită de Ghenuță Coman, 1969 ; Silviu Sanie, I. T. Dragomir, Seiva Sanie, *Noi descoperiri de ceramică romană cu inscripție în Moldova*, în SCIV, 26, 1975, 2, p. 189, fig. 2/2.

34 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 233-247 ; Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în secolele VI—X*, în Carpica, 2, 1969, p. 253 și urm. ; idem, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 29-31 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 354 și nota 4.

35 V. Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cîndești în lumina cercetărilor arheologice din NE Munteniei*, în SCIV, 15, 1964, 4, p. 485 și urm.

36 Eugenia Zaharia, *Sondajele de la Bratei din 1959*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 625 și urm. ; idem, *op. cit.*, p. 102-103, în *Populația românească... Ion Nestor și Eugenia Zaharia, Raport preliminar despre săpăturile de la Bratei-Sibiu*, 1959—1972, în *Materiale*, X, 1973, p. 191-201.

37 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 281, fig. 2/2—4. 6—9 ; idem, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 480, fig. 1/1—2.

38 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 312, fig. 2/5 ; 4/4.

39 Ghenuță Coman, *Mărturiile arheologice privind creștinismul în Moldova secolelor VI—XII*, în *Danubius*, V, Galați, 1971, p. 75-83.

40 Dan Gh. Teodor, *La population autochtone dans la région Est-karpatique de la Roumanie pendant les V^e—X^e siècles*, Actes de VII-e Congrès, 1966, vol. Praga, 1971, p. 1117-1119 ; idem, *op. cit.*, p. 29-33, în *Teritoriul... Eugenia Zaharia, op. cit.*, p. 103, în *Populația românească...*

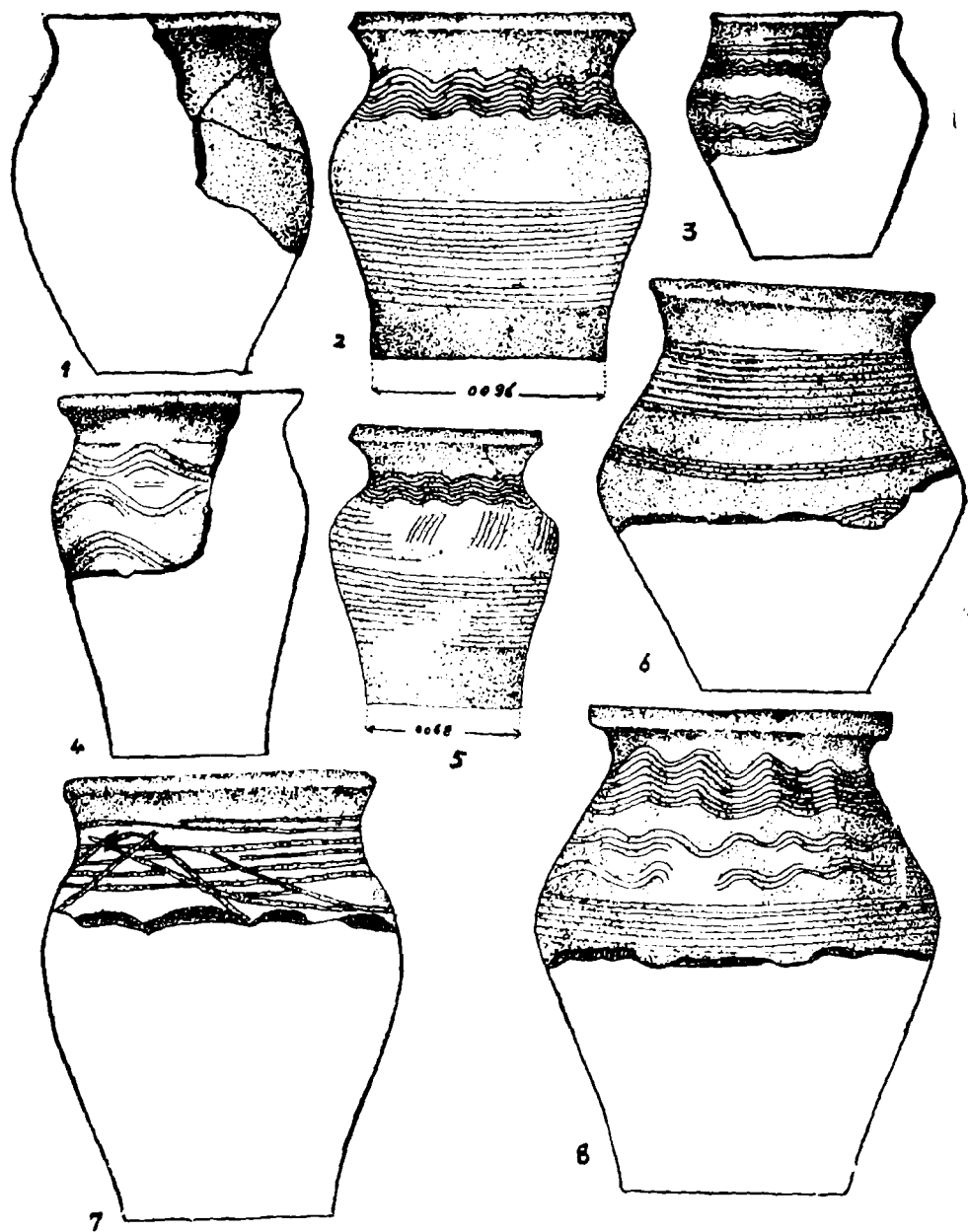


Fig. 7 — Ceramică din secolele V—VIII : 1. Bursuci ; 2, 5, Giurcani ; 3, 8, Fălciu ; 4, 6, Sărățeni ; 7, Dodești.

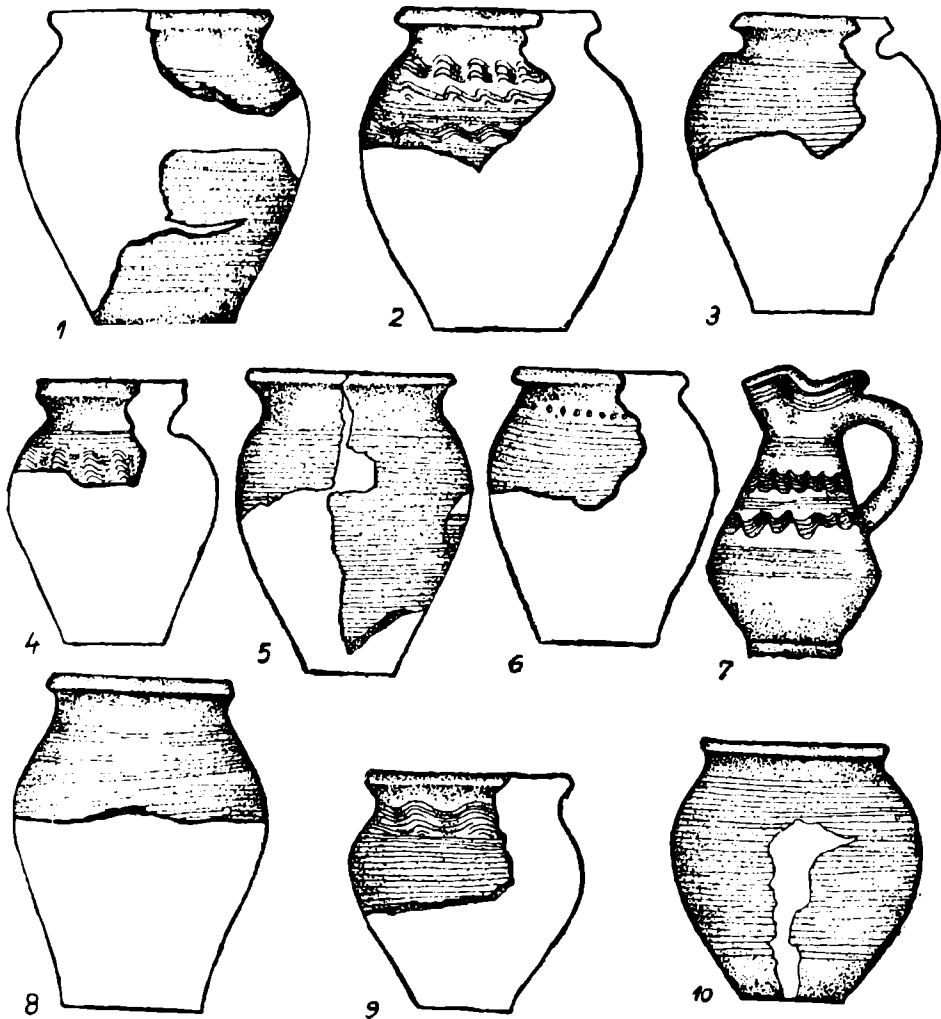


Fig. 8 — Ceramică de tip Dridu : 1, Murgeni ; 2, Minăstirea ; 3, Vetrișoia ; 4, Vădeni ; 5, Sărățeni ; 6, Sălciua ; 7, Dumești ; 8, Dumești ; 9, Giurcani ; 10, Dodești.

României, ar putea fi denumită mai simplu *civilizație romanică*, ceea ce ar desena mai evident structura etnică a populației autohtone⁴¹.

În a doua jumătate a secolului al VI-lea (după 560) și în secolul următor, pătrund slavii⁴². Ca urmare a legăturilor care s-au stabilit între populația autohtonă purtătoare a aspectului cultural Costișa-Botoșana și slavi, s-a creat un facies cultural denumit Suceava-Șipot-Botoșana II⁴³, facies cultural care în sudul Moldovei a păstrat mai mult decât în nord anumite elemente de tip Ipotești-Cîndești, constînd, mai ales, din tehnica superioară de lucru a ceramicii (roata rapidă)⁴⁴.

În ceramica lucrată la roată se păstrează formele tradiționale, dar accentuîndu-se, de cele mai multe ori, cantitatea de microprundiș sau cioburi pisate în amestecul pastei (Murgeni, fig. 6/5, 7, 11).

Un loc important îl ocupă ceramica lucrată cu mîna, prezentă, mai ales prin borcane proporționate, decorate cu alveole pe margine și prin tîpsii⁴⁵, unele decorate pe fund cu „brăduț” incizat (Chircești, Vetrișoia, fig. 6/8 ; Murgeni, fig. 6/12 etc.).

41 Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în SV Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974, p. 126-127; Eugenia Zaharia, op. cit., p. 100-105; Const. Preda, *Factorul autohton și romanizarea în formarea poporului român*, în „Era socialistă” an. LVI, 1976, nr. 17, p. 35-41; Const. Preda și Florentina Preda, *Formarea limbii și a poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii*, în „Revista de istorie”, 28, 1975. 9. p. 1413-1420.

42 Ion Nestor, *L'établissement de Slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, în *Dacia, N.S.*, V. 1961, p. 429 și urm.; idem, *La pénétration des slaves dans la Péninsule Balkanique et la Grèce continentale*, în *RESEE*, tome I, nr. 1—2, p. 41-67; idem, *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 102-103; Ion Nestor și Eugenia Zaharia, op. cit., în *Materiale*, X, 1973, p. 191-201; Dan Gh. Teodor, op. cit., în *MemAntiq*, I, 1969, p. 189; idem, *Contribuții privind pătrunderea și stabilirea slavilor în teritoriile extracarpătice ale României*, în *Carpica*, 1972, p. 105-114; idem, *La pénétration des slaves dans les régions du SE de l'Europe d'après les données archéologiques des régions orientales de la Roumanie*, în *Balcano-Slavica*, I, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 29-40; idem, op. cit., în *Teritoriul...* p. 34-47; Maria Comșa, *Sur l'origine et l'évolution de la civilisation de la population romane et ensuite protoroumaine aux VI^e—X^e siècles sur le territoire de la Roumaine*, în *Dacia*, XII, 1968, p. 355-380; idem, *Quelques problèmes concernant l'unité et les variantes régionales de la civilisation slave aux VI^e—X^e siècles*, în *Actes du VII^e Congrès International des Sciences Pré-historiques et Protohistoriques — Prague*, 1966, vol. II, Praga, 1971, p. 1111-1116; idem, *Directions et étapes de la pénétration de Slaves vers la péninsule balkanique aux VI^e—VII^e siècles (avec un regard spéciale sur le territoire de la Roumanie)*, în *Balcano-Slavica*, I, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 9-24; idem, *Unele considerații privind situația de la Dunărea de Jos în secolele VI—VII*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 300-318; Lucian Chițescu, *Permanență și unitate în istoria poporului român în secolele III—XIV*, în „Revista de istorie”, 31, nr. 7, 1978, p. 1184.

43 Dan Gh. Teodor, op. cit., în *Teritoriul...* p. 47-50.

44 Victor Teodorescu, op. cit., p. 485 și urm.; Ioan Mitrea, op. cit., în *MemAntiq*, p. 358 și urm.

45 Ghenuță Coman, op. cit., în *MemAntiq*, III, 1971, fig. 3/7 și 6/2; decorul în formă de brăduț de la Chircești este de origine dacică.

Ar fi de subliniat că slavii au venit cu o ceramică lucrată cu mîna, grosieră, de culoare brună și primitiv executată. Din cercetările metodice efectuate pînă în prezent pe teritoriul României rezultă că, în toate cazurile, elementele slave se asociază cu cele autohtone, nedescoperindu-se nici o așezare slavă pură⁴⁶. Vasele slave formează cîteva tipuri, printre care Korceak⁴⁷, Penkova⁴⁸ și Romen-Borșevo⁴⁹ pentru secolul următor (VIII).

Coabitînd cu populația autohtonă, slavii și-au însușit formele de cultură materială romanice spre sfîrșitul secolului al VII-lea, fapt ce ar rezulta din „uniformizarea” ceramicii.

Din ceramica de import rețin atenția numeroase fragmente de amfore bizantine descoperite în multe așezări, avînd culoarea roșie-gălbui și decorate cu striuri orizontale⁵⁰.

Similitudini pentru această perioadă se găsesc în materialele rezultate prin cercetări metodice la Suceava-Șipot⁵¹, Suceava-Botoșana, faza a doua⁵², Poiana Dulcești⁵³, Săbăoari-Neamț⁵⁴ etc.

Cu începutul secolului al VIII-lea urmează o nouă perioadă denumită Dridu⁵⁵, care durează pînă în secolul al XI-lea. Ceramica este lucrată din ce în ce mai îngrijit, evoluînd ascendent din formele de veche tradiție daco-romană. Oalele lucrate cu mîna devin tot mai rare, iar roata cu turație mai înceată se folosește aproape în toată perioada⁵⁶.

În secolele VIII—IX, vasele sînt bine proporționate în diferite variante de borcane, cu mici diferențe între diametrul gurii și al fundului, în timp ce umérii, ori sînt ușor bombați, ori formează un bitronconism

46 Eugenia Zaharia, *Cîteva observații despre arheologia și istoria secolelor VIII—XI pe teritoriul R.S.R.*, în *ALUTA*, I, 1969, p. 120; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 40.

47 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 294, fig. 3/11; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 38-39.

48 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Balcano-Slavica*, I, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 33 cu fig. 4/8; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 45.

49 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 6/3; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 89-90; denumirea de cultura Hlincea I — Luka — Raikovețkaia — Romen, — Borșevo este improprie în contextul evoluției culturii Dridu, vezi și (același autor) *Carpica*, II, p. 302-305.

50 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 99; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 29.

51 Ion Nestor, *op. cit.*, în „*Studii*”, XV, 1962, p. 1435; idem, *op. cit.*, în *RRH*, III, 1964, 3, p. 338 și urm.; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 47-50.

52 Ibidem.

53 V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman, în Carpica*, I, 1969, p. 147-152.

54 Ibidem.

55 Ion Nestor, *Contributions archéologiques au problème des Proto-Roumains. La civilisation de Dridu. Note préliminaire*, în *Dacia*, II, NS, 1958, p. 371-382; idem, *op. cit.*, în *RRH*, 1964, 3, p. 404 și urm.; Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, București, 1967; idem, *Données sur l'archéologie des IV-e—XI-e siècles sur le territoire de la Roumanie*, în *Dacia*, NS, 1971, p. 269 și urm.; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 67 și urm.

56 Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *ALUTA*, I, p. 121; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 86.

ceva mai sus de jumătate; sau sînt ovoidale⁵⁷. Decorul este realizat din incizii orizontale și vîlurite care coboară uneori pînă sub jumătatea vaselor, iar fundul este mai totdeauna șampilat⁵⁸ și uneori cu cruci în relief — simbol de cult creștin⁵⁹. Descoperiri de acest fel, pe lângă cele cunoscute, s-au făcut la Fedești (fig. 6/10), Giurcani (fig. 7/2, 5), Fălciu (fig. 7/3, 8), Sărățeni (fig. 7/4, 6) etc. De reținut este și faptul că începînd cu secolul al VIII-lea în foarte multe așezări se găsesc fragmente de ceramică fină-cenușie⁶⁰. Similitudini pentru secolele VIII—IX sînt în foarte multe așezări printre care la Dănești⁶¹, Spinoasa⁶², Dodești⁶³, Bogdănești⁶⁴ etc.

În secolele X—XI ceramica reflectă, în continuare, o dezvoltare locală din același fond etnic daco-roman sub iradierea activă a înfloritoarei civilizații bizantine⁶⁵. Cu aspectul său timpuriu, cultura Dridu acoperă mai bine de patru secole (sf. sec. VII—XI) pentru așezări de caracter rural. De altfel, prezența Bizanțului în tema Paristrion (Paradunavon)⁶⁶ și în tema „Mesopotamiei occidentale”⁶⁷, din estul Munteniei și sudul Moldovei (Dobrogea), nu se putea să nu influențeze mai puternic zona aceasta, ceea ce ar putea explica și intensitatea de locuire.

Ceramica acestor secole este executată într-o tehnică mai bună: pasta este bine frămîntată, iar ca liant se folosește aproape exclusiv nisipul fin sau nisipul amestecat cu fulgi de mică; arderea este oxidantă; forma vaselor capătă mai multă eleganță, zveltețe — prin proporționalitatea lor, ca și prin arcuirea gîtului; marginea este muchiată sau rotunjită și de multe ori este decorată în interior. Apoi, asocierea dintre

57 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 7/2; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 80-85 — pentru toate tipurile de vase.

58 Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 121; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 83.

59 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 7/1, 5; Dan Gh. Teodor, *Cele mai vechi urme creștine din Moldova*, în *MMS*, nr. 7—8, 1974, p. 568, fi. 5/1—4; Lucian Chițescu, *op. cit.*, p. 1182.

60 Ghenuță Coman, Repertoriul arheologic al județului Vaslui — manuscris.

61 Mircea Petrescu-Dimbovița și Emilia Zaharia, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 47-64; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriu...* p. 80-91: se documentează aici și originea și evoluția civilizației autohtone din Moldova în secolele VII—IX.

62 Anton Nițu și Dan Gh. Teodor, *Raport asupra sondajului din așezarea prefeudală de la Spinoasa*, în *Materiale*, V, 1959, p. 485 și urm.; Anton Nițu, Emilia Zaharia și Dan Gh. Teodor, *Sondajul din 1957 de la Spinoasa-Erbiceni*, în *Materiale*, VI, 1960, p. 535; Dan Gh. Teodor și Emilia Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa și Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 36 și urm.

63 Dan Gh. Teodor și Ghenuță Coman, săpături 1967—1974; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...* p. 80-85.

64 N. Ciucă, V. Palade și Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 469 și urm.

65 Ion Nestor, *op. cit.*, în *Istoria poporului român*, p. 112—113; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 100 și urm.

66 N. Bănescu, *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, în *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, III, 1922, fascicula 3/4; idem, *Les duchés byzantins de Paristrion, Paradunavon et de Bulgarie*, București, 1946.

67 N. A. Oikonomides, *Recherches sur l'histoire du Bas-Danube au X-e—XI-e siècles. La Mésopotamie de l'Occident* în *RSEE*, III, 1965, 1-2, p. 60—63.

inciziile orizontale, verticale sau oblice, cu fascicule în val, cu împun-sături în forme alese etc., dau vaselor o gamă variată de ornamente⁶⁸. Menționăm câteva dintre descoperiri : Murgeni (fig. 8/1), Minăstirea (fig. 8/2), Vetrișoara (fig. 8/3), Vădeni (fig. 8/4), Sărățeni (fig. 8/5), Fălciu (fig. 8/6), Dumești (fig. 8/7), Epureni (fig. 8/8), Giurcani (fig. 8/9), Dodești (fig. 8/10) etc.

Descoperirea de cuptoare pentru ars oale în această zonă atestă că acestea se confecționau local⁶⁹, fapt deosebit de semnificativ.

A doua categorie ceramică cuprinde vase lucrate din pastă fină-cenușie sau gălbuie, cu torți sau fără torți și decorate cu incizii și dungi lustruite, descoperite la Vădeni, Bogdănești, Țuțcani, Avrămești⁷⁰ etc. Semnalăm că pe vatra unui cuptor de ars oale descoperit la Țuțcani s-au găsit fragmente ceramice din pastă fină-cenușie⁷¹. S-au descoperit și numeroase fusaiole din pastă fină-gălbuie, ornate cu pieptenele, la Giurcani, Dodești, Negrești (fig. 10/7—8) etc.

O categorie aparte de vase o formează căldările de lut ars de tip Răducăneni⁷², a căror origine și atribuire etnică sînt mult discutate⁷³. Ceea ce se cunoaște sigur este că meșterii olari ai căldărilor de lut foloseau aceeași tehnică pentru prepararea pasteii, a arderii, ca și a decorului, pe care o foloseau olarii ceramicii Dridu.

Legat de prezența căldărilor de lut ars, subliniem și faptul că în așezarea de la Epureni-„Moașca“ aparținînd secolelor IX—X, s-a descoperit un fragment de căldare de lut din pastă fină-cenușie, cu urechii-șă⁷⁴, ceea ce înseamnă că populația autohtonă folosea mai timpuriu această formă de vas de tradiție romanică și încă dintr-o pastă de „lux“.

Se poate aprecia că, finalizarea culturii Dridu izvorîtă din fondul etnic daco-geto-roman și apoi bizantin, de mediu rural, a dat naștere unei societăți evoluate, cu așezări statornice de agricultori, crescători de vite și meșteșugari.

Fără a face obiectul unei atente cercetări asupra secolelor XII—XIII, **notăm totuși** că în cel puțin 95 din așezările de tip Dridu se continuă locuirea și în aceste secole.

În sfîrșit, se poate aprecia că ceramica de tip Dridu, care ocupă mai bine de patru secole, trebuie judecată în funcție de răspîndirea ei în

68 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în SCIV, fig. 7/4, 6, 8; fig. 9/1—11; fig. 12/1—13; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 112—122.

69 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în Danubius, IV, 1970, p. 161—184; idem, *op. cit.*, în SCIV, fig. 15.

70 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în SCIV, fig. 10/1—12.

71 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în Danubius, IV, 1970, p. 167.

72 Dan Gh. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Răducăneni*, în *Materiale*, 1962, p. și 723 urm.

73 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 723 și urm.; idem, *op. cit.*, în Teritoriul..., p. 116; Petre Diaconu, *Cu privire la problema căldărilor de lut în epoca feudală timpurie (secolele XII—XIII)*, în SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 421 și urm.; Victor Spinei, *Unele considerații cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul al XII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea*, în SCIV, 21, 1970, 4, p. 606; idem, *Antichitățile nomazilor turanici din Moldova în primul sfert al mileniului al II-lea*, în SCIV, 25, 1974, 3, p. 393 și urm.

74 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în SCIV, 20, 1969, 2, fig. 10/10.

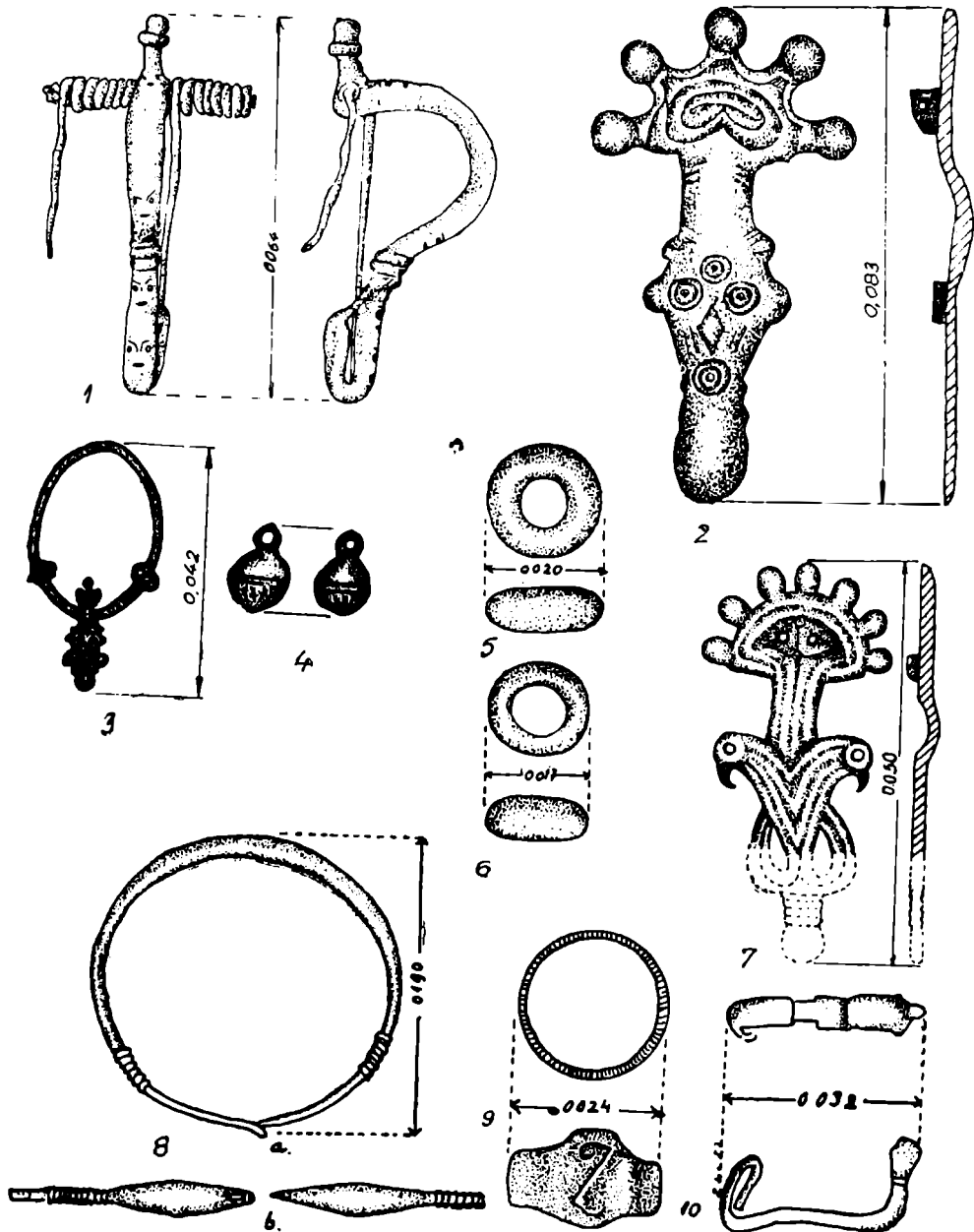


Fig. 9.— Podoabe de argint (3), bronz, calcedoniu și chihlimbar (5, 6) : 1, Fundoaria-Lipovăț ; 2, Vinderei ; 3, Dumești ; 4, Bogdănești ; 5-6, Chircești ; 7, Horga ; 8, Jigălia ; 9, Negrești ; 10, Gura Idrici.

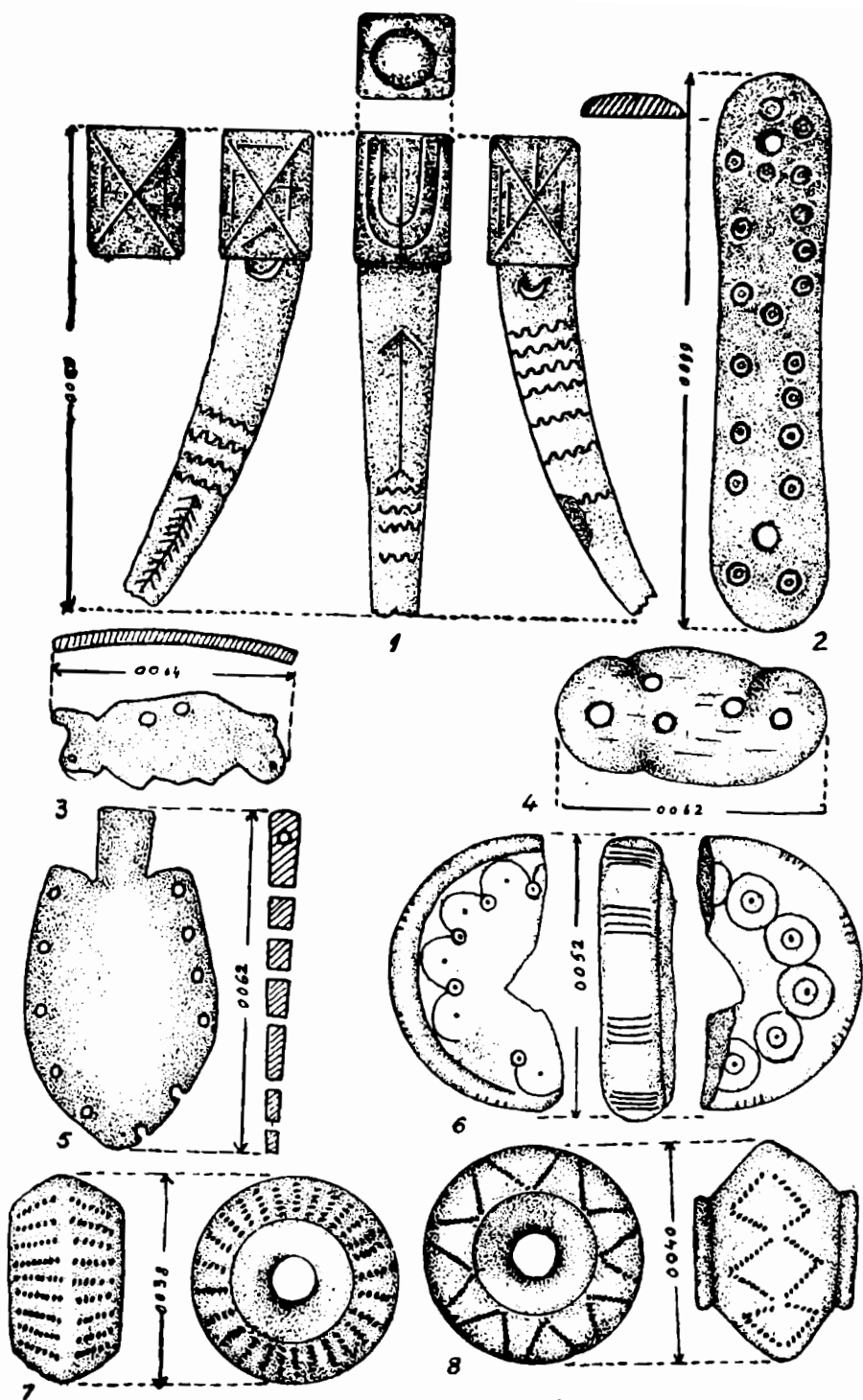


Fig. 10 — Obiecte din os și ceramică (7-8): 1, Dodești; 2, Dănești; 3, Igești; 4-6, Mureșeni; 7-9, Giurgeeni.

spațiul carpato-dunăreano-pontic, ca arie de formare a poporului român, ceea ce ar reflecta, pe drept cuvânt, o situație etnică și bineînțeles și una social-economică⁷⁵, în același timp.

c. *Tors* — *țesutul* a lăsat numeroase urme materiale ceea ce atestă o altă frumoasă și interesantă îndeletnicire a unei populații stabile. În fiecare etapă de-a lungul secolelor V—XIII în toate așezările mai bine cercetate s-au descoperit unelte pentru tors și țesut. Din lut ars menționăm numeroase greutăți pentru războiul de țesut și fusaiole de forme și mărimi diferite⁷⁶. Rețin atenția unele fusaiole din pastă fină neornate⁷⁷, din pastă fină ornate cu pieptenele (Negrești, fig. 10/7—8), din caolin, plate și vopsite cu verde, de factură bizantină, din gresie roșie⁷⁸ din sticlă ornate cu incizii helicoidale⁷⁹ și din os (Giurcani, fig. 10/6). Apoi, rășchitoaore și navete din os⁸⁰ etc.

Pentru atestarea acestei îndeletniciri s-ar mai putea menționa și amprente de țesături (îmbrăcămintei) de pe unele vase din faza inițială de execuție.

d. *Prelucrarea osului* ocupă un loc important, atât pentru confecționarea uneltelor (dintre care unele s-au amintit mai sus), cât și pentru obiecte de podoabă. În fiecare așezare se găsesc străpungătoare⁸¹ și spatule⁸²; o interesantă piesă decorată prin incizii reprezentând o cruce și „pomul vieții”, simboluri de cult creștin (fig. 10/1) s-a descoperit la Dodești⁸³, în context Dridu. Menționăm, apoi, instrumentele muzicale descoperite la Fălcuș⁸⁴, ca și diferite obiecte de podoabă: un pandantiv-căldărușă decorat cu incizii⁸⁵, un pandantiv-lopătică cu decor perforat (Murgeni, fig. 10/5), o agrafă de păr zoomorfă (Igești, fig. 10/3), o plăcuță perforată la capete și ornată cu cerceulețe (Dănești, fig. 10/2) etc.

e. *Obiectele de podoabă din metal*, sticlă și os pot constitui și ele motive de discuție pe marginea definirii caracterului etnic al populației autohtone. Rețin atenția cataramă din bronz și fier, fibule din bronz romano-bizantine aparținând secolelor V—VI (Gura Idrici, fig. 9/10: Fundoia-Lipovăț, fig. 9/1 etc.), inele din bronz, unul cu un porumbel pe

75 Petre Diaconu, *Problema originii ceramicii Dridu*, în *Păcuilui lui Soare*, București, 1972, p. 129; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 118—122, cu notele 88-108, unde se analizează cu deosebită competență evoluția, cronologia și semnificația culturii Dridu pe teritoriul Moldovei (secolele X—XI).

76 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 17/16—19.

77 Colecția Marin Rotaru, Giurcani-Găgești.

78 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 17/5.

79 Ibidem, fig. 17/4.

80 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 17/1; idem, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, fig. 9/7.

81 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *ArhMold*, VI, 1969, fig. 13/1—7, 9—12; idem, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, fig. 9/4, 6, 8.

82 Colecția Marin Rotaru, Giurcani-Găgești.

83 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MMS*, nr. 7—8, p. 569, fig. 4/2; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 77, fig. 36/4.

84 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, fig. 17/5; idem, *op. cit.*, în *ArhMold*, fig. 9/3.

85 Ibidem, fig. 9/1.

chaton (Birlălești, fig. 12/7), aparținând secolelor VI—VII⁸⁶, iar altul cu o ramură de măslin și cruciuliță pe chaton, din secolele X—XI (Fedest, fig. 12/6), apoi aplici din bronz⁸⁷, un cercel stelat⁸⁸, o fibulă „digitată” cu ornament romanic databilă în secolele VI—VII, descoperită la Horga⁸⁹ (fig. 9/7), alta la Vinderei⁹⁰ (fig. 9/2), a căror origine și apartenență etnică este mult disputată⁹¹; unele elemente, cum ar fi capul de vultur și lira, par să fie de origine romanică⁹². Interesantă este și cata-rama de tip Sucidava descoperită la Dănești⁹³.

Din secolul al IX-lea rețin atenția un breloc descoperit la Vădeni-Murgeni⁹⁴, o aplică și un pandantiv, ambele din bronz, descoperite la Dănești⁹⁵.

Din secolele X—XI, în contextul necropolei de la Arsura, s-au descoperit doi cercei bizantini, un inel, mai mulți butoni (bronz), precum și câteva mărgelae ornamentate și un fragment dintr-o brățară de sticlă⁹⁶. Un buton, tot din bronz, s-a descoperit într-un mormânt de înhumatie la Bogdănești-gară⁹⁷ (fig. 9/4). La Dumești Vechi s-a descoperit un cercel bizantin de argint (fig. 9/3), cu analogii la Păcuiul lui Soare⁹⁸. Aplici din bronz, garnituri de curele simple sau lucrate în tehnica *au repoussé* s-au descoperit în numeroase așezări⁹⁹. La Negrești s-a descoperit un inel de bronz cu o sigmă pe chaton în formă de Z, de tip bizantin (fig. 9/8), iar la Jigălia o diademă din bronz (fig. 9/ a—b). La toate acestea se adaugă mărgelae de diferite culori descoperite la Chircești (calcedoniu și chihlimbar, fig. 9/5—6), precum și obiectele de podoabă din os, amintite mai înainte.

În general, se poate aprecia că artizanatul împodobește cultura materială cu obiecte frumoase și interesante, fie confecționate local, fie de import (bizantine), vestigii care demonstrează folosirea lor de către comunitățile autohtone.

4. *Circulația monedelor* în contextul legăturilor de schimb cu lumea de la Dunărea de Jos constituie un alt element important, menit să

86 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în SCIV, fig. 16/4.

87 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 16/4.

88 Ibidem, fig. 7/6.

89 Piesa a fost descoperită în așezare.

90 Idem.

91 Maria Comșa, *Unele considerații cu privire la originea și apartenența etnică a complexelor cu fibule „digitate” de tip Gimbaș-Coșoveni*, în *Apulum*, XI, 1973, p. 259 și um.; vezi și bibliografia respectivă.

92 V. Moga, *Noi monumente sculpturale descoperite la Apulum*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 591-599, fig. 1; Rodica Tanțau, *Meșteșugurile la geto-daci*, București, 1972, fig. 37.

93 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 110-111.

94 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, fig. 7/5.

95 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în SCIV, 1968, 2, fig. 25/3, 5.

96 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în SCIV, 21, 1970, 1, fig. 8/1, 2, 17, 18; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 107—108, 110.

97 Scheletul se afla în poziție vest-est.

98 P. Diaconu, D. Vilceanu, *Păcuiul lui Soare*, București, 1972, fig. 56/2.

99 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 7/7; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 110—111.



Fig. 11 — Monede bizantine din bronz : 1-3, Grumezoaia ; 4, Fălcui ; 5-6, Cirja ; 7-9, Horga ; 10-11, Sărățeni ; 12, Zorleni ; 13, Giurcani ; 14, Șuletea ; 15, Voinești ; 16-17, Negrești ; 18, Murgeni ; 19, Huși.

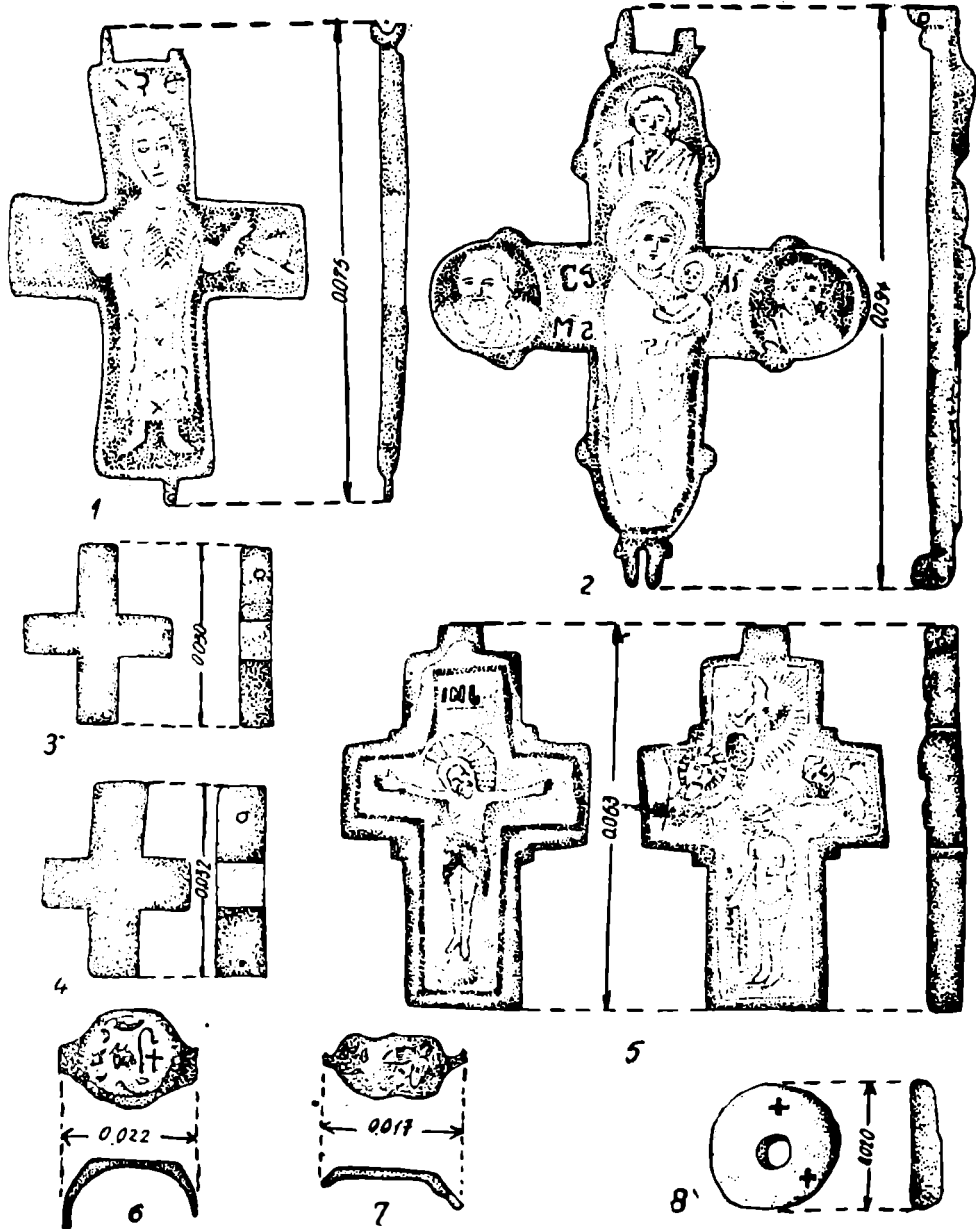


Fig. 12 — Obiecte de cult din bronz (1-2, 6-7), plumb (8), piatră (3-4) și os (5) : 1, Dănești (C. Buraga) ; 2, Codăiești ; 3, Dodești (după D. Teodor) ; 4, Murgeni ; 5, Bogdănești ; 6, Fedești ; 7, Birlălești.

ajute la definirea caracterului etnic al comunităților autohtone din această parte a României. Toate monedele descoperite sînt din bronz.

Din secolul al VI-lea s-au descoperit următoarele monede: una la Huși, emisie Justinian (fig. 11/19)¹⁰⁰, alta la Sărățeni, emisie Justin I (fig. 11/10), apoi la Horga, emisie Justin și Sofia (fig. 11/8) și Justinian (fig. 11/7), la Cîrja de la Justinian (fig. 11/5) și la Fălciu de la Justin și Sofia (fig. 11/4)¹⁰¹.

De la începutul secolului al VII-lea s-au descoperit două monede la Grumezoaia, emisie Focas (fig. 11/1—2)¹⁰².

Cîteva descoperiri de la începutul secolului al VIII-lea au fost semnalate la Berezeni¹⁰³, emisie Tiberiu III și de la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor la Zorleni-„Fîntinele“ (fig. 11/12), emisie Leon VI și la Negrești (fig. 11/16—17 (?), de asemenea¹⁰⁴.

Din secolele X—XI și XIII s-au descoperit monede la: Grumezoaia, emisie Ioan Tzimisceș (fig. 11/3), Giurcani (fig. 11/13), Voinești (fig. 11/15), Sărățeni (fig. 11/6), Cîrja (fig. 11/11) și Șuletea (fig. 11/14) emisie Roman III Argyros; la Horga (fig. 11/9) emisie Constantin X Ducas la Murgeni (fig. 11/18) emisie Nichifor Botoniatal¹⁰⁵ și la Bîrlălești „Sturza“ o monedă cu tăieturi pe margini, emisiune a Imperiului de la Niceea¹⁰⁶.

Circulația intensă a monedelor, alături de alte elemente bizantine, demonstrează pregnant legăturile de schimb care se perpetuează pe un făgaș tradițional, firesc și nemijlocit, începute cu mai bine de un mileniu în urmă cu lumea romană, implicînd semnificații istorice hotărîtoare în evoluția și desăvîrșirea etnogenezei poporului român.

Cartografierea monedelor bizantine din spațiul carpato-dunărean și concluziile trase de către Constantin Preda, potrivit cărora la baza legăturilor cu Bizanțul se află o populație stabilă, evoluată, izvorită din fondul etnic autohton daco-roman¹⁰⁷, sînt de o inestimabilă valoare. Aceste opinii par să fie întărite și de descoperirile semnalate aici.

5. *Legăturile de schimb.* Arheologic, de-a lungul secolelor V—XIII, sînt, așa cum s-a arătat mai înainte, atestate numeroase așezări rurale, cu locuințe adîncite sau de suprafață, cu instalații pentru foc (inclusiv pentru redus minereul de fier), cu instalații pentru păstrarea cerealelor, pentru măcinarea lor, cu ateliere și meșteșugari care făuresc unelte, obiecte de podoabă. etc. Se înțelege că asemenea îndeletniciri nu pot aparține decît unei populații sedentare, teritorializate.

100 Moneda a fost descoperită la liceul agricol Huși și se află la Muzeul județean Vaslui.

101 Descoperiri Ghenuța Coman.

102 Idem.

103 I. Dimian, *Cîteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.*, în SCN, 1957, p. 197; Const. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în SCIV, 23, 1972, 3, p. 396.

104 Vezi supranota 101.

105 Idem.

106 Se află la O. Iliescu pentru publicare.

107 Const. Preda, *op. cit.*, p. 375 și urm.

Tot arheologic sînt semnalate numeroase descoperiri de vestigii bizantine ca, unelte, vase, monede, descoperite izolat și în tezaure, obiecte de cult etc., care fac dovada de necontestat a multiplelor și variatelor legături de schimb pe care populația românească din această regiune le-a avut cu civilizația lumii bizantine de la Dunărea de Jos ¹⁰⁸.

Prezența multor vestigii bizantine și în perioada crizei economice a Imperiului, dovedește, odată mai mult, nu numai menținerea unor legături în condiții vitrege, dar și caracterul evoluat al societății românești, sub aspect social-economic și politic.

Subliniem încă o dată că numeroasele și variatele vestigii arheologice din aria geto-dacică atestă permanența legăturilor cu romanitatea sud-dunăreană, sudul Moldovei fiind integrat mai puternic în sfera de influență a Imperiului și că aria civilizației Dridu (românească) corespunde cu aria romanității orientale ¹⁰⁹.

III. ORGANIZAREA SOCIAL-ECONOMICĂ.

Este de presupus că, cu cît se dezvoltă agricultura (activitățile economice, în general), cu atît se întărește rolul familiei individuale ca celulă economică de bază a societății, în care pămîntul de cultură devine proprietate privată ereditară, în timp ce pășunile, pădurile și apele continuă să rămînă în proprietatea comună a întregii obști ¹¹⁰.

Obștea geto-dacică teritorializată și statornic legată de pămînt a constituit elementul de legătură social-economică, politică și culturală, manifestat nu numai prin continuitate de locuire pe aceleași teritorii, ci și prin unitate etnică, lingvistică și spirituală ¹¹¹.

Dominația romană nu poate schimba cu nimic vechea formă de organizare a obștilor teritoriale geto-dacice, ci dimpotrivă, ele se întăresc și se consolidează ¹¹².

Cu începutul migrațiilor se generalizează viața în sate, bazate, în continuare, pe obștea țărănească ¹¹³.

¹⁰⁸ Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI—XI*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 112-114, 120-121; idem, *op. cit.*, în *Cerc1st*, Iași, 1973, p. 136; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 23, 79, 111.

¹⁰⁹ Eugenia Zaharia, *Les sources archéologiques de la continuité daco-romaine*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 284-288; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 118-122.

¹¹⁰ K. Marx, *Capitalul*, ed. IV, București, 1960, I, p. 260-261; K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 19, București, 1964, p. 420-430; H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I și II, 1958-1959; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *Populația românească...*, p. 106-121.

¹¹¹ P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova, Orînduirea feudală*, București, 1964, p. 20, 108-110; Géza Bakó, *Despre organizarea obștilor sătești ale epocii feudalismului timpuriu din sud-estul României*, în *SCIV*, 26, 1975, 3, p. 371-379; Eugenia Zaharia, în *Populația românească...*, p. 106-121.

¹¹² Lucian Chișescu, *op. cit.*, p. 1178, 1180.

¹¹³ N. Iorga, *Istoria românilor*, II, București, 1936, p. 110; Ion Nestor, *op. cit.*, în *Istoria poporului român*, 1970, p. 92 și urm.

Datele arheologice par să indice că în aceste condiții așezările obștilor au crescut, uneori au „roit“, concentrându-se în microdepresiuni sau văi „preferabile“, în sate de țărani liberi cu o conducere colectivă alcătuită din adunarea „oamenilor buni și bătrâni“¹¹⁴, iar apoi, în uniuni de obști sau „romanii“¹¹⁵. Deducem că obștea sătească avea un caracter realist, determinat de problemele curente ale vieții individuale și colective, cum ar fi organizarea internă a treburilor obștești, precum și probleme de apărare (sau relații) în contextul migrației popoarelor.

Este de presupus că în obștile băstinașe, de-a lungul secolelor, s-au integrat și unele elemente străine. S-a arătat arheologic, spre exemplu, că n-au existat așezări slave pure, de unde ar rezulta că aceștia au fost integrați în obștile teritoriale ale populației autohtone, romanizate, fi-rește, în anumite condiții acceptate de întreaga obște. De reținut că slavii fiind migratori, nu erau organizați nici în triburi teritoriale. S-a arătat, de asemenea, că spre sfârșitul secolului al VII-lea ceramica începe să se uniformizeze ceea ce înseamnă, nu numai simplă integrare, ci și asimilarea slavilor. Analogii pot fi și pentru alte perioade și popoare.

Ținând seama de evoluția ascendentă a civilizației românești atestată prin numeroasele mărturii arheologice, deducem că obștea sătească a evoluat în contextul unor obiceiuri și reguli tradiționale către formele de organizare prestatală.

Situația obștii teritoriale poate fi nuanțată de condițiile istorice și locale, încât viitoarele sate libere — răzeșești — par să nu fie altceva decât obștile sătești care au reușit să se mențină peste vremuri.

Din ansamblul de nuanțe ale obștii sătești care au fost scoase în evidență de numeroși cercetători¹¹⁶, n-am reținut decât acele aspecte necesare înțelegerii etnogenezei poporului român.

Tîrziu, în regiunea aceasta, numeroase documente istorice atestă stăpînirea ereditară a pămîntului pe „bătrîni“ ca formă de veche tradiție, păstrată din antichitate în contextul satului moldovenesc, în care proprietățile ereditare apar transmisibile pe „bătrîni“ sau „spîță de neam“, „ceată de neam“, fiecare avînd un strămoș comun, către moștenitori sau cumpărători¹¹⁷ sau în anumite cazuri către fiice¹¹⁸.

Subliniem și faptul că termenii din limba română referitori la obște provin din limba traco-dacică și latină. Astfel, cuvintele cătun, vatră, moș, moșier, moșnean etc., provin din limba traco-dacică, iar termenii de sat (teritorial și demografic) sau gîntă provin din limba latină¹¹⁹.

De asemenea, termenul de „bătrîn“ derivat din latinescul *veteranus*¹²⁰, atestă îndelungata durată a obștii sătești.

114 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 190.

115 N. Iorga, *La „Roumanie“ danubienne et les barbares au VI-e siècle*, în *Revue Belge de philologie et d'histoire*, III, 1924, p. 35-50.

116 Vezi supranota 111.

117 Ghenuță Coman, *Murgeni, contribuții la istoria unei străvechi așezări*, Vaslui, 1973, p. 65-76; vezi și bibliografia respectivă.

118 H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 125, 151; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 113.

119 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 33-34.

120 C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, București, 1973, p. 90.

Așadar, prezența formei de proprietate ereditară pe *bătrîni*, ca și conducerea de către *sfatul bătrînilor* a treburilor obștii sătești își trag seva, după cum s-a mai arătat, din activitățile social-economice ale etnosului daco-geto-roman, cu implicații pozitive în conturarea trăsăturilor etnice ale poporului român.

IV. ELEMENTE DE CULT.

Mărturiile arheologice prezentate pînă aici documentează, în mare măsură, caracterul romanic al civilizației materiale. În contextul legăturilor materiale (economice), sociale, „politice”, cu lumea romană și romano-bizantină, populația daco-getă și-a însușit și elemente de viața spiritual-creștină, aceasta și ca urmare a superiorității civilizației romano-latine. În cadrul vieții spirituale, treptat, firesc și nemijlocit, creștinismul latin și ortodox s-a impus, grăbind, se pare, romanizarea și apoi întărind romanitatea în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Era firesc ca în contextul procesului muncii sociale populația autohtonă atrasă de noul cult să se manifeste prin rit și ritual creștin așa cum se documentează prin descoperirea unor morminte și necropole (Dănești, Săbăoani și Secuieni-Neamț, Stoicani-Galați, Arsura-Vaslui etc.)¹²¹.

În același timp, noul cult se manifestă prin folosirea unor simboluri și obiecte de caracter creștin. Astfel, încă din secolele II—III e.n. apar pe unele vase carpice cruci incizate¹²². La Poienеști-Vaslui s-a descoperit un fragment de amforă datat în secolele III—IV e.n. pe care se află incizat numele lui Hristos¹²³. Simbolul crucii apare și pe un vas de lut ars datat în secolele IV—V e.n. descoperit la Tăcuta-Vaslui¹²⁴.

Privind secolele VI—VII asemenea simboluri (pe oale, tipsii, fusaiole, inele etc.) se înmulțesc considerabil, ceea ce denotă că populația autohtonă își însușise, în general, cultul creștin. Descoperiri de acest fel s-au făcut la Horga, Murgeni, Bîrlălești (fig. 12/7)¹²⁵, Dodești¹²⁶, Bacău¹²⁷ etc.

Dezvoltarea ascendentă a societății autohtone în secolele VIII—IX se manifestă și pe această cale cu interesante și semnificative descoperiri de simboluri și obiecte de cult creștin. Astfel, la Fălcu, Dodești¹²⁸ etc.,

121 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MMS*, 7-8, p. 571-572 și notele 35-39; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 18-19, 75-77, 107-108.

122 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973 (la Poiana Dulcești, pl. CXXII/3; pl. CXXXI/2).

123 Emilian Popescu, *Inscripțiile din secolele IV—XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 401, fig. 443.

124 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MMS*, 7-8, p. 563; vezi și nota 10.

125 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, V, p. 75-82; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 564, fig. 1/1—6; Ioan Mitrea și Al. Artimon, *Descoperiri prefeudale la Curtea Domnească — Bacău*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 225 și urm., fig. 16/1—2; fig. 17/1—2.

126 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 563.

127 I. Mitrea și Al. Artimon, *op. cit.*, p. 225 și urm., fig. 16/1—2; fig. 17/1—2.

128 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 565 și urm.; Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 2, 1969, 20, p. 287 și urm.

s-au găsit vase cu cruci în relief pe fund. Apoi, la Dodești, o rondea de plumb are două cruciulițe excizate (fig. 12/8), un obiect din os (străpungător în patru muchii ?) este decorat, printre altele, cu pomul vieții și cu o cruciuliță (fig. 10/1), precum și o cruciuliță din piatră (fig. 12/3) ; o cruciuliță asemănătoare s-a găsit și la Murgeni (fig. 12/4) ¹²⁹.

Din perioada secolelor IX—XI provin unele inele din bronz ornate cu simboluri de cult creștin descoperite la Stoicani-Galați ³¹⁰, Fedești-Vaslui (fig. 12/6) ¹³¹ etc., precum și unele cruci relicviare din bronz, din care una descoperită la Adjud cu inscripția în limba greacă „sfântul Gheorghe” ¹³², una la Dănești (fig. 12/1) ¹³³ etc. Este de presupus că asemenea cruci pectorale au fost purtate de conducătorii unor comunități creștine din satele arhaice.

Semnalăm faptul că numărul descoperirilor de cruci și amulete pectorale cu caracter creștin este, de asemenea, mare și în secolele XII—XIII ¹³⁴ (Codăiești (fig. 12/2), Bogdănești, (fig. 12/5) etc.).

În concluzie, pentru înțelegerea fenomenului în discuție, trebuie reținut faptul că lumea romană și apoi romano-bizantină a reprezentat la Dunărea de Jos, nu numai Imperiul, limba Romanilor, civilizația, ci ea însăși, multe secole de-a rindul a reprezentat creștinismul latin, documentat și prin noțiunile fundamentale din limba română legate de creștinism.

Apoi, trebuie reținut că, cultul creștin-primitiv are un caracter sătesc, țărănesc. De altfel, limba vechilor documente și cărți religioase românești este limba satului, limba țăranilor.

În sfârșit, mai trebuie reținut că, cultul creștin ortodox prin caracterul său sătesc, țărănesc, a contribuit la unitatea de limbă a tuturor comunităților etnice daco-romane și românești din spațiul carpato-dunăreano-pontic.

În acest context populația romanizată din aria teritorială menționată mai sus s-a demarcat de lumea „păgînă”, „barbară” din jur prin noțiunea de creștin, care, se pare, avea sensul de *roman*, iar mai târziu de *român* ¹³⁵.

129 Descoperiri Ghenuță Coman, 1958.

130 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 569, fig. 4/4.

131 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, V, Galați, p. 78 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 569, fig. 4/5.

132 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 499, fig. 7/11 și în *Danubius*, V, 1971, p. 80, fig. 6/4.

133 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 570 (Colecția C. Buraga-Dănești).

134 Dan Gh. Teodor, *Obiecte de cult din secolele XII—XIII pe teritoriul Moldovei*, în *MMS*, nr. 1-2, 1975, p. 74-93 și bibliografia respectivă ; Victor Spinei și Gabriela Coroliuc, *Circulația unor obiecte de cult din secolele XII—XIII*, în *SCIVA*, 27, 1976, 3, p. 321 ; Ghenuță Coman, Repertoriul arheologic al județului Vaslui, mss, la Codăiești, Bogdănești, Murgeni, Viișoara etc.

135 Vasile Arvinte, *Le nom ethnique român et la création du nom de l'état national Romania*, în *RRH*, București, 1977, p. 439 și urm.

V. CITEVA OBSERVAȚII DE ORDIN ISTORIC.

Din anumite însemnări și izvoare istorice, deși nu fac obiectul cercetării noastre, am reținut unele date semnificative, bine cunoscute și anume :

Grecii denumeau pe romani, ca și populațiile romanizate cu numele de *romei*¹³⁶.

Găsim pentru secolele VI—VII denumirea de *romani* pentru populația nord-dunăreană¹³⁷.

Deosebită semnificație prezintă, apoi, atestarea istorică a unui grai romanic pentru secolul al VI-lea prin expresia „torna, torna, fratre“, de care se leagă strâns limba română¹³⁸.

Sint, apoi, unele mențiuni care corespund întăririi sintezei etnice românești provenind de la mijlocul secolului al IX-lea¹³⁹, precum și din timpul împăratului bizantin Vasile II Macedoneanul, una din 980 și alta din 1020¹⁴⁰, care coincid și cu etapa de înflorire a civilizației Dridu, românească¹⁴¹ etc.

Așa cum s-a mai arătat, descoperirile arheologice din secolele VII—IX scot în evidență anumite concentrări demografice în zone care evoluează către organisme social-politice în secolele X—XIII. Acestei explozii demografice îi corespund unele formațiuni social-politice în cadrul unui proces de unificare. Astfel, în sudul Moldovei este atestată Țara

136 Mauricius, *Arta militară*, H. Mihăiescu, București, 1970 ; C. Daicoviciu, *Romeii lui Maurikios*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 731-732 ; Maria Comșa, *Unele considerații privind situația la Dunărea de Jos în secolele VI—VII*, în *Apulum*, 1974, p. 439 ; M. Rusu, *Relațiile culturale dintre slavi și populația romanică*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 715-716.

137 P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1947, p. 88 și urm. ; idem, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 138-142, 443 și urm. ; Stelian Brezeanu, *De la populația romanizată la vlahii balcanici*, în „*Revista de istorie*“, 29, 1976, 2, p. 217-218 cu notele 37 și 39 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *Populația românească...*, p. 103 cu notele 40-42.

138 Theophylactos Simocatteo (aproape contemporan cu evenimentul din 587) și Theophanes Confessor (pe la începutul sec. IX), în *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, II, p. 556-565 și 591-623 ; Al. Philippide, *Originea românilor*, V, I, Iași, 1923, p. 504-508 ; P. Năsturel, *Torna, torna, fratre. O problemă de istorie și de lingvistică*, în *SCIV*, VII, 1956, 1-2, p. 182-185 ; I. Glodariu, *În legătură cu „Torna, torna, fratre“*, în *ActaMN*, Cluj, 1964, p. 283-287 ; V. Robu, *De la „torna, torna, fratre“ la „Petre“*. Numele unui dobrogean din secolul al X-lea, în „*Pontica*“, VI, 1973, Constanța, p. 233 și urm. ; *Istoria României în date*, colectiv sub conducerea lui C. C. Giurescu, București, 1972, p. 51-52 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 103.

139 Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 103.

140 E. Stănescu, *Byzantinovlachica I : Les Vlaques à la fin du X-e siècle — début du XI-e et la restauration de la domination byzantine dans la Péninsule Balkanique*, în *RESEE*, VI, 1968, 3, p. 407-408 ; Al. Andronic, *Români, bulgari, ruși și bizantini la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al X-lea*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 211 ; A. Armbruster, *Romanitatea românilor*, București, 1972, p. 11-19 cu nota 2 ; St. Brezeanu, *op. cit.*, p. 219-220.

141 Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 104-105 ; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 67-91, 100-143 ; L. Chițescu, *op. cit.*, p. 1184 ; vezi și supranota 3.

Brodnicilor (1222)¹⁴²; urmează o altă concentrare de așezări arheologice care corespunde unei alte formațiuni social-politice care se întinde din zona Birladului pînă pe cursul inferior al Jijiei și Bahluiului (Podișul Central Moldovenesc)¹⁴³.

De amintit că și în zona nordică a Moldovei există concentrări de așezări umane recent dovedite pe cale arheologică, care atestă unitatea procesului demografic din spațiul est carpatic¹⁴⁴.

Astfel, este explicabil faptul că din zonele acestor concentrări demografice a pornit acțiunea de unificare și lupta pentru independență a Moldovei.

În legătură cu numele pe care-l poartă poporul român, pe lângă ceea ce s-a amintit mai înainte și pentru a sublinia, odată mai mult, substratul său etnic, reținem că în accepțiunea de popor valah, popor romanic, numele a fost dat de celți de la care l-au luat vechii germani din nord-vest și goții din est pe baza limbii vorbite, latina¹⁴⁵. Aceasta înseamnă că poporul român exista sub numele de popor valah înainte de venirea slavilor în vecinătatea teritoriilor noastre, de unde concluzia că fondul etnic principal l-au constituit daco-geto-romanii, fond care a evoluat ascendent, persistînd peste veacuri în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice.

S-ar mai putea aminti că termenul de *rumân* înainte de a avea un înțeles social, a avut înțelesul de etnic, sens în care se găsește inserat

142 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, ed. 1973, p. 301-303; C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, București, 1967, p. 28-30, 35-37, 191 și bibliografia respectivă; S. Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, București, 1973, p. 122-128; idem, *Momente ale evoluției poporului român pentru unitate națională și independență*, în „*Revista de istorie*”, 28, 1975, 9, p. 1422; Ștefan Olteanu, „*Intemeierea Moldovei în istoriografia românească*”, în „*Studii*”, 12, 1959, 6, p. 35-52; idem, *Evoluția procesului de formare a statelor feudale românești*, în „*Revista de istorie*”, 30, 1977, 2, p. 313-330; (referințe la p. 322, 326; Radu Popa, *Unitate și continuitate în perioada finală a etnogenezei poporului român*, în „*Era socialistă*”, an. LVI, 1976, 20, p. 40-44.

143 Ibidem.

144 Ibidem; în lucrarea citată, Lucian Chițescu semnalează că în 1005-1006 este menționat *Ramnuc*, voievodul din Țara Românilor (nordul Moldovei) care participa, împreună cu 700 de viteji, la căsătoria regelui Ștefan I cel Sfînt. Din „*Das Niebenlungenlied*”, ed. K. Baratsch, Leipzig, p. 222-229, vers 1340-1345.

145 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, în *Introducere...*, p. 139-142; A. Decei, *Românii din secolele IX—XIII în lumina izvoarelor armenesti*, București, 1939, p. 96; St. Brezeanu, *op. cit.*, 219-220; Radu Vulpe, *Cercetările tracologice în România (I)*, în „*Revista de istorie*”, București, 29, 1976, 6, p. 809 și nota 1: noțiunea de „*Vlah*” era porecla dată de străini și în special de populațiile germanice și slave, care numeau astfel pe toți locuitorii latini din vechiul imperiu al Romei; am mai putea semnala că mama, bunica, străbunica, în general, femeile din lumea satelor se adresau soților lor nu pe nume, ci „*române*” „*măi române*”, apelativ nu lipsit de semnificație.

în documente¹⁴⁶ și scrieri mai târzii, cum ar fi Coresi¹⁴⁷, Dosoftei¹⁴⁸, Cantemir¹⁴⁹ etc.

Nu trebuie uitat că, prin tulburatele veacuri, în mijlocul atîtor neamuri migratoare, ei păstrară conștiința apartenenței lor la Imperiul roman, neîncetînd nici o clipă de a se numi înșiși *romani*, *rumâni*, *rumîri* sau *români*, căci vlahi sau valahi ei nu și-au spus nici o dată¹⁵⁰, iar țara lor și-au numit-o cu mîndrie, nu Valahia, ci *Romania*, *România*¹⁵¹.

Numele țării *România* are valoarea unui simbol care concentrează latinitatea românilor, unitatea lor etnică, lingvistică și culturală.

CONTRIBUTIONS A LA CONNAISSANCE DU FONDE ÉTHNIQUE DU CIVILISATION AUX V-e—XIII-e SIÈCLES DU LA PARTIE SUDIQUE DE LA MOLDAVIE

Résumé

En utilisant une série de données archéologiques, une riche bibliographie, l'auteur présente dans cet article les problèmes suivantes :

I. *L'évolution démographique* : On arrive à la conclusion que l'intensité de habitation (en plus de 600 établissements autochtone) suivie par les étapes et les concentrations démographiques en certaines sous-divisions géographiques, supposent des conditions locales de vie favorables. On retient aussi le fait que l'accroissement démographique et le développement économique sont liés par une technologie plus évoluée.

146 B. P. Hașdeu, *Cuvinte din bătrîni*, I, p. 123 ; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 443 și urm.

147 Coresi, *Intrebarea creștinească*, 1559, 21 ; idem, *Evagheliarul de la Brașov* (1550-1561 (?) : „Amu avutu jelanie pentru sf-nțele cărți creștinești tetroevgl, și amu scrisu acvaste sfente cărți de învățătură, să fie popilor *rumânești* să înțeleagă, să învețe *Rumânii* cine-su creștini” ; idem, în *Psaltirea* din 1570 : „Cu mila lui Dumnezeu eu diaconul Coresi, deacă văzuui că mai toate limbile au cuvîntulu lui Dumnezeu în limba lor, numai noi *Rumânii* n'avimu...” ; idem, în *Apostolul* din 1563, traduce „*roman*” cu „*rumân*” făcînd cea dintîi apropiere între „*roman*” și „*rumân*” ; în *Palia de la Orăștie* (1582) se scrie „*român*” și nu „*rumân*”, cu sens politic, vezi *Istoria literaturii române*. I. macheta, p. 246.

148 Dosoftei, *Viața sfinților*, Iași, 1683.

149 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, I, 6.

150 Ion I. Nistor, *Autohtonia daco-romanilor în spațiul carpato-dunărean*, în *AAR*, 1942, Mem. secției de istorie, seria III, tom. XXIV, 7, p. 47 și nota 5 ; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 439 și urm. ; Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 809 ; Lucian Chișescu, *op. cit.*, p. 1184.

151 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 47 ; N. Iorga, *op. cit.*, în *Revue Belge...*, p. 35-50 ; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 438 și urm.

II. La culture matérielle :

1. On mentionnés des habitations et des annexes : foyers, fours, fosses à denrées alimentaires etc.

2. L'inventaire agricoles des établissements : on connaît des socs en fer à Fedești, (fig. 2/9) ; Giurcani (fig. 1/4) ; Pogonești (fig. 1/1) ; Grumezoaia (fig. 1/3) ; Minăstirea (fig. 1/2) ; etc. Puis les outils employés dans les autres activités agricoles à Dodești (fig. 1/5, 9, 11) ; Floreni (fig. 1/6) ; Averești (fig. 1/7) ; Birlălești (fig. 1/8) ; Dumești (fig. 1/10) ; Fedești (fig. 1/12) ; Tupilați (fig. 1/13) etc.

3. Les métiers :

a. Le plus important était le traitement des métaux. D'assez nombreux morceaux de machefer attestent que le traitement de ce métal était suffisamment développé. On connaît des fours à réduire le minerai de fer à Fedești, Horga, Birlad-Prodana etc.

b. La poterie : la céramique autochtone des siècles V—VI de notre ère est représentée par les découvertes de type Costișa-Botoșana à Murgeni (fig. 6/4) ; Rînzești (fig. 6/6) ; Șuletea (fig. 6/9) ; Negrești (fig. 6/13) ; Vaslui (fig. 6/1—3) ; Dodești (fig. 7/7) ; Bursuci (fig. 7/1) etc. Cette céramique est dérivée de l'aspect tardif de la culture romaine similaire de la culture de type Ipotești-Cîndești I et Bratei.

La céramique des siècles VI—VII de type Suceava-Șipot-Botoșana II (Ipotești-Cîndești II) découvertes à Murgeni (fig. 6/5, 7, 11, 12) ; Vetrișoia-Pojorâni (fig. 6/8) etc. a dans sa composition, à côté des éléments romaines majoritaires, des éléments slaves de type Korceak, Penkova etc. (Murgeni, Birlad-Simila etc.). La culture matérielle de la population autochtone daco-romaine reste comme une variante provinciale romaine (et romano-byzantine).

Les traits caractéristiques de la céramique datant des siècles VII—IX (la première phase de type Dridu) démontrèrent de manière claire l'étroite liaison avec les traits de les périodes précédentes, comportant des éléments de la fin de l'étape Ipotești-Cîndești. De cette époque on connaît plusieurs découvertes à Fedești (fig. 6/10) ; Giurcani (fig. 7/2, 5) ; Fâlcu (fig. 7/3, 8) ; Sărățeni (fig. 7/4, 6) etc.

De la deuxième phase de la céramique de type Dridu (et puis Răducăneni) datant des siècles X—XI (XII), on connaît, aussi, plusieurs découvertes à Murgeni (fig. 8/1) ; Minăstirea (fig. 8/2) ; Vetrișoia-Pojorâni (fig. 8/3) ; Vădeni (fig. 8/4) ; Sărățeni (fig. 8/5) ; Fâlcu (fig. 8/6) ; Dumești (fig. 8/7) ; Epureni (fig. 8/8) ; Giurcani (fig. 8/9) ; Dodești (fig. 8/10) etc.

L'analyse de la céramique de type Dridu (VII^e—XI^e siècles) a offert la possibilité d'établir le caractère romain évident, qui est à la base du développement de la civilisation autochtone.

c. Le filage et le tissage sont attestés en premier lieu par le grand nombre de fusaioles et des autres outils découvertes à Negrești (fig. 10/7—8) ; Giurcani (fig. 10/6) etc.

d. Le travail des cornes et des os d'animaux était aussi intensément pratiqué à Dodești (fig. 10/1) ; Murgeni (fig. 10/5) ; Igești (fig. 10/3) ; Dănești (fig. 10/2) etc.

e. On a aussi trouvé des nombreuses objets de parure en argent, bronze, os, etc., à Gura Idrici (fig. 9/10) ; Fundoia (fig. 9/1) ; Birlălești (fig. 12/7) ; Fedești

(fig. 12/6) ; Horga (fig. 9/7) ; Vinderei (fig. 9/2) ; Bogdănești (fig. 9/4) ; Dumești Vechi (fig. 9/3) ; Negrești (fig. 9/8) ; Jigălia (fig. 9/8) ; Chircești (fig. 9/5—6) etc.

4. Découvertes monétaires. La monnaie byzantine persiste à se montrer aux VI^e—XIII^e siècles. Notons leur apparition surtout aux environs des établissements archéologiques (fig. 11/1—18). On constate que la monnaie byzantine atteste, aussi, des multiples liaisons entre la population autochtone et la civilisation byzantine.

5. Les liaisons d'échange. En ce qui concerne la pénétration des outils, des objets de parure, de culte, des monnaies etc. sur le territoire de la Moldavie (V^e—XIII^e siècles) on a pu constater, aussi, des multiples liaisons avec la civilisation byzantine.

III. *L'organisation socio-économique.* Les principales traits de développement socio-économique se fondaient sur la tradition daco-romaine.

Pendant la période comprise entre III^e—XIII^e siècles les autochtones vécut organisés en communautés rurale du type de la commune rurale de l'Empire. Les traits spécifiques de ces communautés sont : la propriété privée, l'héritage des biens fonciers et l'obligation chez leur bénéficiaires d'être des autochtones.

IV. *Les objets de culte.* L'inventaire des nécropoles comme aussi des pièces de culte fortuite découvertes des siècles V—XIII, ayant un caractère chrétien, atteste la base ethnique de caractère romanique comme un phénomène de masse. On connaît plusieurs pièces de culte à Birlălești (fig. 12/7) ; Dodești (fig. 12/8) ; 10/1, 12/3) ; Murgeni (fig. 12/4) ; Fedești (fig. 12/6) ; Dănești (fig. 12/1) etc.

V. *Quelques observations d'ordre historique.* La présence de la population romane au nord du Danube, aux VI^e—VII^e siècles, est attestée par les sources littéraires aussi, preuve la texte du Pseudo-Maurikios (romei, romani).

Environ vers 578 Théophilacte et Théophanès mentionnent dans le contexte d'une relation des attaques avars contre l'Empire les mots „torne, torne, fratre“, qui passent pour le premier monument de langue romane, valable en tout qu'étape de développement linguistique pour l'ensemble de la romanité orientale.

La civilisation des Roumains, nommée Dridu, se caractérise par l'intensité de habitation en micro-régions et par son contenu daco-roman, ainsi que par son aspect unitaire dans l'espace carpatho-danubien.

Après l'an 971 l'Empire se montre de nouveau actif du côté du Danube, renforçant la romanité de ces contrées. Le stade de leur développement socio-économique et culturel était celui compris dans l'appellatif de *Pays*, territoire susceptible de former une unité socio-économique et „politique“ : Terra Brodnicorum, la pays du bassin de Birlad, la pays du Cimpulung.

Le nom du pays *România* et ses dérivés a la valeur d'un symbole qui concentre la latinité des Roumains, leur unité ethnique, linguistique et culturelle.

LISTES DES ILLUSTRATIONS

Fig. 1 — Outils en fer : 1, Pogonești ; 2, Mînaștirea ; 3, Grumezoaia ; 4, Giurcani ; 5, 9, 11, Dodești ; 6, Floreni (23 August) ; 7, Averești ; 8, Birlălești ; 10, Dumești, 12, Fedești, 13, Tupilați.

Fig. 2 — Outils en fer : 1, Birlălești ; 2-3, Horga ; 4, 6, 10, Sărățeni ; 5, Mălușteni ; 7, Poienesti ; 8-9, Fedești.

- Fig. 3 — Outils en fer : 1-2, Pîhnești ; 3, 5, Fedești ; 4, Averești ; 6, Giurcani ; 7, Viișoara (Băsești).
- Fig. 4 — Outils en fer : 1, Tăcuta ; 2, 6-8, 15, 17, Giurcani ; 3, Mălușteni ; 4-5, 9-11, Murgeni ; 12, Dodești ; 13, Epureni ; 14, Codreni ; 16, Mălușteni-Leaua ; 18, Șuletea.
- Fig. 5 — Armes en fer : 1, Codreni ; 2, Dodești ; 3, Epureni-gară ; 4, 8, 11-12, Murgeni ; 5, Minzâtești ; 6, Epureni-sat ; 7, Bîrlălești ; 9, Bursuci ; 10, Comănești.
- Fig. 6 — Céramique du V^e—VIII^e siècles : 1-3, Vaslui ; 4-5, 7, 11-12, Murgeni ; 6, Rînzești ; 8, Vetrișoia ; 9, Șuletea ; 10, Fedești ; 13, Negrești ; 14, Dodești.
- Fig. 7 — Céramique du V^e (1, 7)—VIII^e siècles : 1, Bursuci ; 2, 5, Giurcani ; 3, 8, Fălciu ; 4, 6, Sărățeni ; 7, Dodești.
- Fig. 8 — Céramique de type Dridu : 1, Murgeni ; 2, Mînăstirea ; 3, Vetrișoia ; 4, Vădeni ; 5, Sărățeni ; 6, Fălciu ; 7, Dumești ; 8, Epureni ; 9, Giurcani ; 10, Dodești.
- Fig. 9 — Objets de parure : 1, Fundoia ; 2, Vinderei ; 3, Dumești ; 4, Bogdănești ; 5-6, Chircești ; 7, Horga ; 8, Jigălaia ; 9, Negrești ; 10, Gura Idrici.
- Fig. 10 — Objets en os et céramique : 1, Dodești ; 2, Dănești ; 3, Igești ; 4-5, Murgeni ; 6, Giurcani ; 7-8, Negrești.
- Fig. 11 — Monnaies byzantines en bronze : 1-3, Grumezoia ; 4, Fălciu ; 5-6, Cîrja ; 7-9, Horga ; 10-11, Sărățeni ; 12, Zorleni ; 13, Giurcani ; 14, Șuletea ; 15, Voinești ; 16-17, Negrești ; 18, Murgeni ; 19, Huși.
- Fig. 12 — Objets de culte : 1, Dănești ; 2, Codăiești ; 3, Dodești ; 4, Murgeni ; 5, Bogdănești ; 6, Fedești ; 7, Bîrlălești.